Ազգ

Azg
armenian daily

Դեկտեմբեր 30 Չորեքշաբթի 1992

օրաթերթ
Բ տարի, թիւ 158 (250)
գինը 2 ռ.
դասիչ 69149

Երեւան 375010
Հանրապետության 47

հեռ. 581841, ֆաքս 562941
տելեքս 243266 CPIRI SU

Թբիլիսի

Վրաստանի հայ փախստականները ձերբակալվել են Ադրբեջանում

Վրացական աղբյուրների տվյալներով, ազգությամբ հայ Վրաստանի մի քանի փախստականներ որպես պատանդ պահվում են Ադրբեջանում: Նրանք ձերբակալվել էին գնացքներում, որոնք Աբխազիայում տեղի ունեցող պատերազմի հետեւանքով անցնում են Ադրբեջանի տարածքով: Վրաստանի խորհրդարանական պատվիրակության վերջերս Ադրբեջան կատարած այցելությունից հետո բանակցություններ են սկսվել պատանդներին ազատ արձակելու ուղղությամբ: Այդ այցելության ժամանակ պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել Թբիլիսիի, Բաքվի եւ Երեւանի փախստականների հանդիպման մասին: Հիշեցնենք, որ դեռեւս ամիսներ առաջ Հայաստանի հայերին զգուշացվում էր խիստ շրջահայաց լինել Հայաստանի սահմաններից դուրս գալուց հետո, մանավանդ Անդրկովկասում: Ինչպես երեւում է, այսօր հերթը հասել է նաեւ վրացահայերին: ■

ԳԽ

Վերջին նիստն էլ չօգնեց

Երեկ կայացավ ՀՀ Գերագույն խորհրդի այս տարվա վերջին նիստը, որն արտահերթ կարգով հրավիրվել էր 91 պատգամավորների պահանջով, որպեսզի քննարկվի խորհրդարանի բարեփոխումների հարցը:

Պատգամավորների ուշադրությանը ներկայացվեցին հանրապետության օրենսդիր բարձրագույն մարմնի աշխատանքների բարելավմանը միտված ութ նախագծեր: Դրանցից ՀՀՇ խմբակցության կողմից մշակվածը սկզբունքորեն տարբերվելով մյուսներից, 1993 թ. հուլիսի մեկին Գերագույն խորհրդի պատգամավորների նոր ընտրություններ կազմակերպելու առաջարկություն էր պարունակում, սակայն այն իրենց պահանջով հանվեց քննարկումից:

Երբ պատգամավորները ավարտեցին ներկայացված նախագծերի մասին կարծիքների արտահայտումը եւ երբ քվեարկությամբ պետք է որոշվեր, թե որ մեկին են նրանք նախապատվությունը տալիս, կրկին անգամ իրենց զգացնել տվեց խորհրդարանի խրոնիկ հիվանդությունը՝ դահլիճում քվորում չկար:

Ներկա-բացակա կատարելուց հետո պարզվեց, որ նիստը իրավազոր համարվելու համար պակասում է ընդամենը մեկ պատգամավոր: Ձեռնարկված միջոցառումների հետեւանքով շուտով այդ խնդիրը լուծվեց եւ հայոց խորհրդարանը կարողացավ գնացող տարին պատվով ավարտել. նախ քվեարկությամբ որոշվեցին երկու առավել հավանության արժանացած տարբերակները (դրանք Մեխակ Գաբրիելյանի եւ Կիմ Բալայանի կողմից առաջարկված նախագծերն էին), ապա ՀՀ ԳԽ նախագահությանը հանձնարարվեց «հաղթածների» հիման վրա վերջնական հայտարարի գալու նպատակով ստեղծել խորհրդարանի բարեփոխումների մշակման հանձնաժողով:

Հ. Պ.

Ճակատ

ԼԱՅՆԱԾԱՎԱԼ ԳՐՈՀ ԻՋԵՎԱՆԻ ԵՎ ՏԱՈՒՇԻ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ

Թշնամու ինքնաթիռները ռմբակոծում են Իջեւանն ու Բերդը

Ինչպես տեղեկացանք Իջեւանի շրջանից, երեկ առավոտյան ժամը 7:30 Ադրբեջանի Ղազախի շրջանի տարածքից լայնածավալ հարձակում է ձեռնարկվել Իջեւանի շրջանի Վազաշեն գյուղի ուղղությամբ: Ադրբեջանական կազմավորումներին առավոտյան հաջողվել է մտնել գյուղ, բայց հայկական պաշտպանական ուժերին հետագայում հաջողվել է դուրս շպրտել թշնամուն եւ ամբողջովին կասեցնել հարձակումը: Ադրբեջանական կողմից զոհվել են մի քանի տասնյակ զինվորներ, այդ թվում ազգությամբ ռուս: Ցավոք, հայկական կողմից կան զոհեր խաղաղ բնակչության շրջանում: Ըստ նախնական տվյալների զոհվել է չորս եւ վիրավորվել յոթ մարդ, հակառակ որ ուշ երեկոյան Հայաստանի պաշտպանության նախարարության լրատվական ծառայությունից հաղորդեցին, թե զոհեր չեն եղել, կան սոսկ վիրավորներ: Մարտի ընթացքում խփվել է թշնամու մեկ տանկ եւ երկու զրահամեքենա, իսկ «Սնարք» գործակալության հաղորդման համաձայն զրահամեքենաների թիվը հասնում է չորսի: Միաժամանակ ադրբեջանական ռազմական ինքնաթիռները խախտել են Հայաստանի օդային սահմանը եւ ռմբակոծել շրջանի գյուղերն ու Իջեւան քաղաքը: Իջեւանում ռմբակոծությունների հետեւանքով երկու հոգի զոհվել է:

Լայնածավալ հարձակում է ձեռնարկվել նաեւ Տաուշի շրջանի Մովսես, Պառավաքար եւ Այգեպար գյուղերի ուղղությամբ: Հարձակումն ուղեկցվել է ուժգին հրետակոծությամբ եւ գնդակոծությամբ: Ինչպես տեղեկացանք Տաուշի շրջանից, Պառավաքար գյուղից կանայք եւ երեխաները դուրս են բերվել: Միաժամանակ ադրբեջանական ռազմական ինքնաթիռները խախտել են Հայաստանի օդային սահմանը եւ ռմբակոծել ինչպես շրջանի գյուղերը, այնպես էլ Բերդ շրջկենտրոնը: Ինչպես տեղեկացանք երեկ ուշ երեկոյան, նախնական տվյալներով զոհվել է երկու մարդ: Կան բազմաթիվ վիրավորներ: Հայկական պաշտպանական ուժերը պատասխան միջոցառումներ են ձեռնարկում:

Հայաստանի պաշտպանության նախարարության լրատվական ծառայությունից տեղեկացանք, որ երեկ Ադրբեջանի տարածքից հրետակոծվել են նաեւ Նոյեմբերյանի շրջանի բնակավայրերը: Հանրապետության մյուս շրջաններում իրադրությունը համեմատաբար հանգիստ է եղել: ■

Կասկածելի անդորր ամանորից առա՞ջ

Ինչպես Ստեփանակերտից հաղորդում է մեր թղթակից **Վահրամ Աղաջանյանը**, երեկ եւ նախորդ օրն իրադրությունը Լեռնային Ղարաբաղի ռազմաճակատներում համեմատաբար հանգիստ է եղել: ԼՂՀ ինքնապաշտպանության կոմիտեի տվյալներով, դեկտեմբերի լույս 29-ի գիշերը եւ երեկ առավոտյան Ադրբեջանի Աղդամի շրջանում տեղակայված կրակակետերից հեռահար հրետանուց հրետակոծվել են Լեռնային Ղարաբաղի խաղաղ բնակավայրերը եւ հայկական պաշտպանական դիրքերը: Նույն կրակակետերից կարճատեւ հրետակոծության են ենթարկվել նաեւ Մարտունու շրջանի հայկական պաշտպանական դիրքերը եւ շրջկենտրոնը: Նախնական տվյալներով տուժածներ եւ ավերածություններ չկան:

Լաչինի միջանցքի մատույցներում նույնպես հարաբերական հանգիստ է եղել: Արձանագրվել են միայն կարճատեւ փոխհրաձգություններ: Գորիս-Լաչին-Ստեփանակերտ ճանապարհը գործում է անխափան:

Միաժամանակ «Սնարք» գործակալությունը հաղորդում է, թե ԼՂՀ ԳԽ մամուլի քարտուղար Գեղամ Բաղդասարյանի կարծիքով «չի բացառվում, որ ադրբեջանական բանակը Լեռնային Ղարաբաղին ամանորյա անակնկալ կմատուցի»: Նրա կարծիքով, հարաբերական հանգիստը պայմանավորված է հակառակորդի ուժերի վերադասավորմամբ: ■

Երեւան

Մետրոպոլիտենն աշխատեց, բայց ոչ 12 ժամ

Ինչպես արդեն տեղեկացրել էինք մեր թերթի նախորդ համարում, էլեկտրաէներգիայի խիստ պակասի պատճառով Երեւանի մետրոպոլիտենը նախ ամբողջովին դադարեցրել էր աշխատանքը, ապա սկսել աշխատել առավոտյան ժամը 7-ից 19-ը:

Տրանսպորտի փոխնախարար Ալեքս Շահնազարյանը մեզ տեղեկացրել էր նաեւ, թե առաջիկա օրերին մետրոպոլիտենը կանոնավորապես կաշխատի օրական 12 ժամ: Բարձրախոսներից շարունակ նույն բանն էր հայտարարվում նաեւ մետրոյի կայարաններում, եւ այնուամենայնիվ երեկ առավոտյան աշխատանքի շտապողները մետրոյի դռները փակ գտան:

Ինչպես պարզաբանեց պրն. Շահնազարյանը, պատճառները նույնն են՝ հոսանքի հաճախականությունը փոքր է սահմանվածից, որի պատճառով շարքից դուրս կարող են գալ գնացքների շարժիչները: Փաստորեն քանի դեռ հանրապետություն մուտք գործող գազի ծավալները չեն հասել անհրաժեշտ նվազագույնին, ոչ մի երաշխիք չկա, որ մետրոպոլիտենը կարող է աշխատել նույնիսկ օրական 12 ժամ: ■

Աշխարհ

Հանդիպումը կկայանա Ժնեւում կամ Փարիզում

Ռուսաստանի եւ ԱՄՆ նախագահներ Բորիս Ելցինի եւ Ջորջ Բուշի հանդիպումը իրոք նախատեսված է հունվարի սկզբներին, սակայն, ըստ երեւույթին, այն կկայանա ոչ թե Սոչիում, այլ ավելի շուտ Ժնեւում կամ Փարիզում: Այդ մասին «ԻՖ» գործակալությանը հաղորդեցին Մոսկվայի իրազեկ աղբյուրները: Նրանք նշեցին, որ ռուսաստանյան կողմը սկզբից նախատեսում էր գագաթաժողովն անցկացնել Սոչիում, սակայն հետո բանակցությունների մասնակիցները որոշեցին, որ Փարիզը կամ Ժնեւն ավելի շատ են համապատասխանում այդ նպատակի համար: Նախատեսվում է, որ այդ հարցը վերջնականապես կլուծվի մոտ ժամանակներս:

Բելառուսը ներկայացուցչություններ է ստեղծում ԱՊՀ-ում

Բելառուսի վարչապետ Վյաչեսլավ Կեբիչը ստորագրեց ԱՊՀ հանրապետություններում Բելառուսի կառավարության ներկայացուցչություններ ստեղծելու մասին փաստաթուղթ: «ԻՖ»-ի թղթակցի հետ զրույցի ժամանակ Բելառուսի Նախարարների խորհրդի մամուլի ծառայության ղեկավար Վասիլի Պրագովեցը հայտարարեց, որ «այս ներկայացուցչությունների հիմնական խնդիրներն են հանրապետության եւ նրա քաղաքացիների պաշտպանության ապահովումը, նախարարությունների, գերատեսչությունների, տարբեր կազմակերպությունների համագործակցությունը, միջկառավարական պայմանագրերի իրականացմանը աջակցությունը»: Կեբիչի խոսքերով, ներկայացուցչություններն իրավունք կունենան անմիջականորեն մասնակցել ԱՊՀ պետությունների հետ Բելառուսի տնտեսական համագործակցության հարցերի մշակմանը:

Միջխորհրդարանական ժողովը կսպառի իրեն

Հայաստանի Գերագույն խորհրդի նախագահ Բաբկեն Արարքցյանը, որը մասնակցում էր ԱՊՀ երկրների Սանկտ Պետերբուրգում տեղի ունեցող միջխորհրդարանական ժողովի նիստին, գտնում է, որ այդ մարմինը «կարող է սպառել իրեն, եթե քննարկի «կողմնակի», այլ ոչ թե ամենակենսական հարցերը»: «ԻՖ»-ին տված հարցազրույցում նա մասնավորապես ափսոսանք հայտնեց, որ օրակարգում արծարծում չգտավ, օրինակ, Տաջիկստանում կամ Անդրկովկասում, ինչպես նաեւ ԱՊՀ այլ պետություններում ստեղծված իրավիճակը: Հենց դրանով է Արարքցյանը բացատրում այն փաստը, որ ժողովին չեն մասնակցում ԱՊՀ այլ երկրների խորհրդարաններ: (Սանկտ Պետերբուրգ են ժամանել Հայաստանի, Բելառուսի, Ղազախստանի, Ռուսաստանի, Տաջիկստանի եւ Ղրղզստանի պատվիրակությունները): ■

Երեւան-Անկարա

Լ. Տեր-Պետրոսյան-Դեմիրել հեռախոսազրույց

Ինչպես մեր թղթակցին հայտնեց Հայաստանի նախագահի մամուլի ծառայության ղեկավար Արամ Աբրահամյանը, դեկտեմբերի 29-ի երեկոյան նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը հեռախոսազրույց է ունեցել Թուրքիայի վարչապետ Սուլեյման Դեմիրելի հետ: Զրույցի ընթացքում կողմերը եկել են այն եզրակացության, որ ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման նպատակով անհրաժեշտ է շարունակել զինադադար հաստատելու ուղղությամբ բանակցությունները ԵԱՀԽ շրջանակներում: Սուլեյման Դեմիրելը պատրաստակամություն է հայտնել շարունակել Թուրքիայից Հայաստան հացահատիկի առաքումը, ինչպես նաեւ նորից քննարկել Հայաստանին էլեկտրաէներգիա մատակարարելու հարցը: ■

Ս. Պետերբուրգ

Միջխորհրդարանական ժողովն ավարտեց իր աշխատանքը

Երեկ Սանկտ Պետերբուրգում իր աշխատանքն ավարտեց ԱՊՀ երկրների միջխորհրդարանական ժողովը: Ամփոփելով աշխատանքի արդյունքները, Ռուսաստանի խորհրդարանի ղեկավար Ռուսլան Խասբուլատովը նշեց, որ ընդունված որոշումները «թույլ են տալիս լավատեսությամբ նայել ապագային»: Միջխորհրդարանական ժողովի ընդունած փաստաթղթերից նա հատուկ առանձնացրեց Համագործակցության պետությունների միջեւ լրատվական փոխանակում ապահովելու մասին որոշումը: Ռ. Խասբուլատովը կարծիք հայտնեց, որ «միասնական լրատվական տարածքի ապահովմանը պետք է հետեւեն առաջին հերթին խորհրդարանները, այլ ոչ թե գործադիր իշխանությունը»:

➧ Տես էջ 8

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՇՐՋԱՆԻ «ՊԱՏԿԱՌԵԼԻ ԱՎԱԳՆԵՐԸ» ԼԻԱԶՈՐՎԱԾ ԵՆ ՀԱՅՏԱՐԱՐԵԼ

Ղարաբաղի «Նորություններ» գործակալությունը «Սնարք»-ին տեղեկացրեց հետեւյալի մասին:

Դեկտեմբերի 26-ին Ադրբեջանի հեռուստատեսությամբ հնչեց Ադրբեջանի նախագահի ոմն լիազոր ներկայացուցչի դիմումը: Այն հասցեագրված էր «Ադրբեջանի Հանրապետության ղարաբաղյան շրջանի ազգությամբ հայ բնիկ բնակիչներին» (հետագայում տեքստում նրանց անվանում են «ավագներ»): Դիմումը կոչ էր անում բանակցություններ վարել «պատերազմի ավարտի հարցերի լուծման» եւ «խաղաղ կյանքի հաստատման» համար: Եւ քանի որ, հավանաբար հիշեցնում է հեղինակը, «Հայաստանի որոշ շրջանակներ չեն ցանկանում եւ չեն կարող կանգ առնել», նա կոչ է անում «ավագներին» միահամուռ կերպով բանակցել առանց անհնազանդ Հայաստանի միջամտության: Հավանական բախումներից խուսափելու համար լիազոր ներկայացուցիչը հիշեցնում է՝ «Ղարաբաղը բուն ադրբեջանական հող է»: Շրջանային նշանակության «ավագների» գերակշռող մեծամասնությունը գոհունակությամբ ընդունեց դիմումը եւ կարճատեւ խորհրդակցությունից հետո պատրաստակամություն հայտնեց անհապաղ բանակցություններ սկսել, երբ Ադրբեջանի նախագահի ներկայացուցիչը երկու օրվա ժամկետում երաշխավորի, որ այդ հանրապետության զինված կազմավորումները իրեն են ենթարկվում: Դրա հետ մեկտեղ նախատեսվող հանդիպումը չխափանելու նպատակով «ավագները» առաջարկեցին միաժամանակ անցկացնել ԼՂՀ ղեկավարության հանդիպումը Բաքվի շրջանի ազգությամբ ադրբեջանցի բնիկ բնակիչների հետ: Ղարաբաղյան շրջանի «ավագները» հույս ունեն մինչեւ Նոր տարին ստանալ Բաքվի շրջանի «ավագների» պատասխանը: ■

digitised by A.R.A.R.@

ԱՊՀ

ԿԱՅԱՑԱ՞Վ ԱՐԴՅՈՔ ԱՊՀ-Ն ԵՎ Ի՞ՆՉ ՇԱՀԵՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Լրացավ անկախ պետությունների համագործակցության մեկ տարին: Ինչքանո՞վ կայացավ ԱՊՀ-ն որպես այդպիսին, որքանո՞վ էր ճիշտ Հայաստանի անդամակցումն այդ համագործակցությանը եւ ի՞նչ տվեց այն մեր հանրապետությանը: Այս հարցերի մեկնաբանության խնդրանքով էլ դիմեցինք Հայաստանի արտգործնախարարության ԱՊՀ երկրների բաժնի վարիչ Ալեքսանդր Թադեւոսյանին:

– Որպեսզի կարողանանք այդ հարցերին պատասխանել, պետք է հետադարձ հայացք նետենք եւ փորձենք հասկանալ, թե ինչից սկսվեց ԱՊՀ-ն:

Նախկին Խորհրդային Միության մի շարք ժողովրդավարական ընթացքները (Մերձբալթյան հանրապետություններ, Հայաստան, Ռուսաստան) նախադրյալներ էին ստեղծել ամբողջ երկրի մասշտաբով տնտեսական ու քաղաքական բարեփոխումներն իրագործելու համար:

Սակայն կենտրոնը դեռ բավականաչափ ուժեղ էր եւ օգտագործելով հանրապետությունների մեծ մասում պահպանված նոմենկլատուրային ռեժիմները, Գորբաչովի գլխավորությամբ հաջողվեց նախապատրաստել Նովո-Օգարյովյան համաձայնագիրը, որն էլ իր հերթին կարող էր ստեղծել նախկին միութենական ռեժիմի վերականգնման վտանգ:

Մյուս կողմից, կենտրոնախույս միտումներն ու անկախությունների շքերթը սպառնում էին ռուսական քաղաքական վերահսկողությունից դուրս բերել մնացած հանրապետությունները: Այդ առումով Բելովեժյան հանդիպումը լավ մտածված եւ խնամքով նախապատրաստված քայլ էր, որը հետապնդում էր առնվազն երկու նպատակ. նախ տապալել կենտրոնի իշխանությունը (այսինքն ձեւականորեն լուծարել ԽՍՀՄ-ը) եւ երկրորդ, հանրապետություններին վստահություն ներշնչելով անկախ իրավահավասար հարաբերությունների հնարավոր զարգացման նկատմամբ, վերահսկողության տակ պահել նրանց: Առաջին քայլը միանգամից հաջողվեց եւ դրան մեծապես նպաստեց օգոստոսյան խռովության բերած համընդհանուր տրամադրությունը: Երկրորդ քայլը, թվում էր, նույնպես պսակվեց հաջողությամբ:

Ալմա-Աթայում նոր ստեղծվող համագործակցությանը միացան 11 հանրապետություններ: Մինչ այդ, շարունակվող ժողովրդավարական ընթացքները սկսեցին ընդգրկել նախկին Խ. Միության մյուս տարածքները, մինչեւ անգամ պահպանողական Միջին Ասիան: Ալմա-Աթայում հանրապետություններին միավորեց նախկին խորհրդային տնտեսության խիստ փոխկապակցվածության գիտակցումը, այն որ անհնար է միանգամից ջլատել տասնամյակներով ձեւավորված միասնական տնտեսական մեխանիզմն ըստ ազգային հատկանիշի եւ որ անհնար է միանգամից անցնել շուկայական հարաբերություններին եւ ընդգրկել համաշխարհային տնտեսական համակարգ: Սակայն շատ շուտով հանրապետությունները համոզվեցին, որ առանց համապատասխան համակարգող մարմինների եւ նոր ծնվող տնտեսական մասնավոր հարաբերությունների պայմանավորվածության, անհնար է համակարգել եւ վերականգնել խաթարված տնտեսական կապերը: Մյուս կողմից, նրանք (բացի ոչ բոլորը) մեծագույն զգուշավորությամբ վերաբերվեցին ռազմական եւ քաղաքական բնագավառներում համակարգող մարմիններ ստեղծելու գաղափարին: Եթե հետեւենք այդ շրջանում ստեղծված ԱՊՀ փաստաթղթերին, ապա կտեսնենք, որ այդ կարգի փաստաթղթերի մեծ մասը ստորագրված է տարբեր քանակությամբ հանրապետությունների կողմից: Մասնավորապես Ադրբեջանը չստորագրեց այդ փուլի եւ ոչ մի փաստաթուղթ, այդպիսով դուրս գալով ԱՊՀ-ից:

Կոլեկտիվ անվտանգության պայմանագիրը ստորագրեցին 6, բայց վավերացրեց 1 հանրապետություն (Հայաստանը): Միջպետական տնտեսական համակարգող խորհուրդ ստեղծելու մասին որոշումն ընդհանրապես չստորագրվեց 4 թե 5 հանրապետությունների կողմից այդ գաղափարը մերժելու պատճառով:

ԱՊՀ զարգացման այս փուլում ակնհայտ դարձավ, որ չեն ստեղծվել եւ գործում քաղաքական այն մեխանիզմները, որոնք պետք է կարգավորեին համագործակցության անդամ երկրների փոխհարաբերությունները: Փաստորեն հիմնականում զարգանում էին տնտեսական բնագավառում երկկողմ հարաբերությունները: Այդ պայմաններում առաջ քաշվեց ԱՊՀ կանոնադրության շուտափույթ ստեղծման գաղափարը, որը հենց սկզբից միտում էր պարունակում ԱՊՀ-ն դիտարկել որպես միջազգային իրավունքի սուբյեկտ (քողարկված ձեւով միասնական կամ ֆեդերատիվ պետություն): Այդ ժամանակ հնչեցին նաեւ կոնֆեդերատիվ հիմունքներով այդ պետականության կազմավորման մասին կարծիքներ: Եվ փաստորեն Բիշքեկի հանդիպումից առաջ արդեն շատերը գիտակցում էին, որ ԱՊՀ-ն չի կայանում: Պատահական չէ Բիշքեկի շուրջ մամուլում ստեղծված այն մեծ աղմուկը, որն ակնկալում էր նոր կոնստրուկտիվ գաղափարների առաջադրում եւ մասնավորապես սպասվում էր նախագահ Նազարբաեւի ծրագրային ելույթը: Սակայն պետք է ենթադրել, որ ԱՊՀ հիմնադիր պետությունների ղեկավարները ժամանակավրեպ համարեցին դեպքերի արագացումը, նկատի ունենալով ԱՊՀ-ին Ադրբեջանի եւ Վրաստանի հնարավոր անդամակցումը: Մինչ այդ լիովին վերանայվեց նաեւ ԱՊՀ կանոնադրությունը, որի նոր խմբագրությամբ ԱՊՀ-ն դիտարկվում էր որպես ինքնիշխան պետությունների կամավոր միություն, որի անդամները կարող էին հանդես գալ որպես միջազգային իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտներ:

Բիշքեկի հանդիպումից հետո էական տեղաշարժեր տեղի չունեցան եւ այդ առումով չնայած տարբեր մակարդակներում արտահայտված տարաբնույթ մտքերին (մասնավորապես մեզ մոտ մեծ արձագանք առաջացրեց Ռուսաստանի խորհրդարանում արված այն հայտարարությունը, թե նախկին Խ. Միության հանրապետությունները կարող են ֆեդերալ հիմունքներով մտնել Ռուսաստանի կազմի մեջ), մեծ ասելիքներ չուներ նաեւ Մինսկի խորհրդաժողովը, որը պետք է տեղի ունենար դեկտեմբերի սկզբին: Այդ խորհրդաժողովը չէր կարող կրել զուտ խորհրդանշական բնույթ եւ հանրագումարի բերել ԱՊՀ մեկ տարվա ձեռքբերումները: Նման փորձը միայն կփաստագրեր, որ ԱՊՀ-ն չի կայացել: Մինսկը պետք է նոր խոսք ասեր: Սակայն եթե ելնենք Մինսկի օրակարգ ներկայացված հարցերից, ապա ոչ մի էական հարց քննարկման ներկայացված չէր: Եվ ուստի խորհրդաժողովի հետաձգումը կախված էր ոչ այնքան պետությունների ղեկավարների զբաղվածությունից, այլ հատկապես վերջին հանգամանքից:

Ելնելով ԱՊՀ-ի նման վիճակից, այժմ ասենք, թե ի՞նչ էր ակնկալում Հայաստանը:

Առաջին հերթին մենք ակնկալում էինք պահպանել հանրապետության տնտեսական օրգանիզմը եւ հենվելով տնտեսական փոխօգնության վրա՝ վերացնել աղետալի երկրաշարժի հետեւանքները: Հայաստանն ակնկալում էր նաեւ, որ հանրապետությունների կողմից փոխհասկացողությանը կարժանանա Արցախի ժողովրդավարության ճանապարհին ընտրած եւ իր ինքնորոշման համար պայքարող հայությունը: Ակնկալում էինք նաեւ, թե Հայաստանը կստանա քաղաքական աջակցություն Ադրբեջանի ընդունած ուժային դիրքորոշման հարցում: Ըստ էության ոչ մի մեխանիզմ չաշխատեց: Հարաբերությունների միակ՝ տնտեսական բնագավառը գործում է մեծ ճիգերով ու խափանումներով՝ Անդրկովկասում ստեղծված սուր քաղաքական իրավիճակների պատճառով: Այնուամենայնիվ, այդ տնտեսական կապերը միակ հիմքն են եւ երաշխիքը, որի վրա Հայաստանը կարող է կառուցել ինքնուրույն տնտեսական մեխանիզմ, եւ հետեւաբար անկախ պետականություն: Այստեղից բխում է, որ առաջիկայում նախկին Խ. Միության հանրապետությունների հետ քաղաքական համագործակցության որ տարբերակն էլ ընտրելու լինենք, զոնե տնտեսական հարաբերությունների բնագավառում դրանք Հայաստանի համար կմնան առաջնային: Եվ քանի որ մենք չենք սովորել (կամ դեռ նոր ենք սովորում) միջազգային ասպարեզում համակցել հանրապետության տնտեսական հնարավորությունները եւ համապատասխան քաղաքական շահերը, ապա պետք է ենթադրել, որ խորհրդային նախկին հանրապետությունների հետ կպահպանվեն նաեւ քաղաքական առաջնայնության սկզբունքները:

Պատրաստեց
ՀԱԿՈԲ ԱՍԱՏՐՅԱՆԸ

Կարճ

Հայ-սիրիական գիտատեխնիկական կապեր

Ինչպես հայտնի է դարձել «Սնարք» գործակալությանը, դեկտեմբերի 28-ին Դամասկոսից Երեւան է վերադարձել Հայաստանի ԳԽ կրթության, գիտության, լեզվի եւ մշակույթի հանձնաժողովի նախագահ Ռաֆայել Ղազարյանը: ՀՀ գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ, պրոֆեսոր Ղազարյանը բանակցություններ է վարել գիտության եւ տեխնիկայի ոլորտում Սիրիայի եւ Հայաստանի համագործակցության շուրջ:

Արտակարգ իրավիճակների պետական վարչության պետի օգնական Կարինե Հակոբյանը «Նոյյան տապան»-ի թղթակցին հաղորդել է, որ գոյություն ունեն ուշադրության արժանի նախագծեր եւ առաջարկություններ, որոնք ներկայացված են ՀՀ կառավարության քննարկմանը: «Թեեւ վարչությունը գործում է սույն թվականի մայիս ամսից, սակայն մեր գործունեությունը կարգավորող օրենքի բացակայությունը, որը թույլ կտար համակարգել արտակարգ իրավիճակներում կարեւորագույն կազմակերպությունների անխափան աշխատանքը, լուրջ խոչընդոտներ է հարուցում մեր գործունեությանը», ասաց Հակոբյանը:

Բանակ

Երեւան քաղաքի Մյասնիկյանի շրջանի զինվորական կոմիսարիատի երկրորդ բաժնի պետ Վլադիմիր Մանասյանը «Նոյյան տապան» գործակալության թղթակցին հաղորդել է, որ ձմեռային զորակոչը մեծ ջանքերի գնով արդեն իրականացվել է գրեթե 90 տոկոսով: Զինապարտներին զինակոչի ենթարկելու գործում կոմիսարիատին մեծապես նպաստել են նույն շրջանի դատախազությունը եւ ներքին գործերի բաժինը, «պատահել է, որ հարկադրված ենք եղել մեկ զինապարտի զորակոչի հրավիրելու նպատակով 20 անգամ դիմել վերջինիս բնակության վայրը»: «Հուսով ենք զորակոչը իրականացնել 100 տոկոսով», ասաց Մանասյանը:

ՀՀ պաշտպանության նախարարության սոցիալական պաշտպանվածության վարչության պետ, տիար Ռուբեն Օհանջանյանը «Նոյյան տապան»-ի թղթակցին հաղորդել է, որ նախագահի հրամանագրով Արցախում զոհված ազատամարտիկների ընտանիքներին հատկացվող միանվագ օգնությունը (100 հազար ռուբլի) թերի տրվելու մասին տարածվող լուրերը չեն համապատասխանում իրականությանը: «Պարզապես ազատամարտիկի զոհվելուց անմիջապես հետո ընտանիքներին պաշտպանության նախարարության կամ շրջանի գործադիր կոմիտեի կողմից տրամադրվում է որոշակի գումար անհետաձգելի ծախսերի համար (հուղարկավորություն), որը մտնում է 100 հազար ռուբլի կազմող միանվագ օգնության մեջ», ասաց Օհանջանյանը:

ԳԽ

Քաղաքապետի փոխարեն պրոֆեսորը

«Պետական ձեռնարկությունների եւ անավարտ շինարարությունների սեփականաշնորհման եւ ապապետականացման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն ստեղծված համանուն վերահսկող հանձնաժողովը, որի 20 անդամներից տասին նշանակել է ՀՀ նախագահը, իսկ մյուս կեսին հաստատել Գերագույն խորհուրդը, չի կարող լիարժեք գործել եւ որոշումներ ընդունել, քանի դեռ խորհրդարանում հավանության չի արժանացել գործադիր իշխանության ղեկավարի կողմից առաջադրված նախագահի թեկնածուն:

Ինչպես երեկ հայտնի դարձավ Գերագույն խորհրդի արտահերթ նիստում, սեփականաշնորհման հանձնաժողովի ղեկավարի պաշտոնում առաջ է քաշվել Երքաղխորհրդի նախագահի ընտրվելու կապակցությամբ հանձնաժողովի կողմից ազատված Վահագն Խաչատրյանի փոխարեն երկու օր առաջ նշանակված տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Բյուզանդ Սելվինազյանը:

Թեեւ նիստի սկզբում ՀՀ ԳԽ նախագահի առաջին տեղակալ Ա. Սահակյանը ընդգծեց որ Սելվինազարյանի թեկնածությունը քննարկելու անհրաժեշտությունը, պատգամավորները տարված օրենսդիր բարձրագույն մարմնի բարեփոխումների խնդիրներով, պարզապես մոռացան այդ հարցին անդրադառնալ՝ սեփականաշնորհման հանձնաժողովը մատնելով տեւական հարկադիր անգործության: Հ.Պ.

Մի՞ թե

«Բոլորն ընդդիմադիր են»

«Հայաստանում փաստորեն չկա կառավարող կուսակցություն, բոլոր քաղաքական կազմակերպություններն ընդդիմադիր են», «Սնարք»-ի թղթակցին հայտարարեց ազգային ժողովրդավարական միության (ԱԺՄ) ղեկավար, խորհրդարանի արտաքին տնտեսական հարաբերությունների հանձնաժողովի փոխնախագահ Շավարշ Քոչարյանը: Նրա խոսքերով, այս վիճակը ձեռնտու է իշխանություններին, քանզի ոչ որ քաղաքական պատասխանատվություն չի ստանձնում հանրապետության օրհասական վիճակի համար, իսկ նախագահը ժամանակ առ ժամանակ կառավարության մեջ գտնում է հերթական «քավության նոխազին», ժողովրդի շրջանում ստեղծելով բարեփոխումների պատրանք: ■

Բաքու

Բողոքում են որոշման դեմ

Դեկտեմբերի 25-ին Ադրբեջանի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության ակտիվիստները շրջապատել են հանրապետության Գերագույն խորհրդի շենքը: Նրանք բողոքում էին միլլի մեջլիսի պետական լեզվի մասին օրենքի ընդունման դեմ, որի համաձայն պետական լեզու է հաստատվել թյուրքերենը: Ցուցարարները պնդում էին, որ այն առաջվա պես կոչվի ադրբեջաներեն: Սոցիալ-դեմոկրատների կարծիքով նոր անվանումը կարող է հանգեցնել ըստ էթնիկական պատկանելության ժողովրդի մասնատմանը:

Օգնում են գաղթականներին

Հայաստանից եւ Լեռնային Ղարաբաղից հեռացած գաղթականներին, հայ-ադրբեջանական հակամարտության հետեւանքով վիրավորվածների եւ զոհվածների ընտանիքներին մոտ 40 միլիոն ռուբլի է հանձնել «Մարիա» ընկերության նախագահ, Կոմի Հանրապետության ժողպատգամավոր Էլմար Մամեդովը: 34-ամյա ձեռնարկատերը գտնում է, որ ադրբեջանական սփյուռքի բոլոր բարեկեցիկ ներկայացուցիչների պարտքն է այսօր օգնության հասնել իրենց հայրենիքին:

Ադրբեջանում նվազագույն աշխատավարձը 3000 ռուբլի

Ադրբեջանի նախագահ Աբուլֆազ Էլչիբեյի հրամանագրով 1993 թ. հունվարի մեկից նվազագույն աշխատավարձը կլինի 3000 ռուբլի կամ 300 մանաթ: Այժմ այն կազմում է 2,5 հազար ռուբլի կամ 250 մանաթ: Հրամանագրի համաձայն, 20 տոկոսով ավելանում է բյուջետային կազմակերպությունների եւ պետական ձեռնարկությունների աշխատակիցների աշխատավարձը: Նվազագույն աշխատավարձի մակարդակի աճին կհամապատասխանեն նաեւ կենսաթոշակները, կրթաթոշակները եւ սոցիալական նպաստները: Նախագահի այլ հրամանագրով 1993 թ. հունվարի մեկից հանրապետության տարածքում ապրանքների ավելացված արժեքի հարկը կլինի 20 տոկոս: Ներկա պահին այն կազմում է 28 տոկոս: ■

ԼՂՀ

Վիրավորել են պատգամավորի

Ինչպես արդեն հաղորդվել է, ս. թ. դեկտեմբերի 22-ին Ստեփանակերտում Լեռնային Ղարաբաղի զինվորական իշխանությունները անձնագրային ռեժիմի ստուգման ընթացքում կալանել եւ ֆիզիկական վիրավորանք են հասցրել ԼՂՀ ԳԽ պաշտպանության եւ անվտանգության մշտական հանձնաժողովի անդամ Գարիկ Պետրոսյանին: Այսօր Լեռնային Ղարաբաղի Գերագույն խորհրդի մամուլի կենտրոնում «Սնարք»-ի թղթակցին տեղեկացրին, որ տվյալ փաստի առթիվ քրեական գործ է հարուցվել: ■

Մոսկվա

КВН-92. հաղթեց Մալյակովը

Հայաստանի ֆուտբոլի անդրանիկ առաջնության երկու հաղթողների հռչակումն անհետեւանք չմնաց: Նման իրավիճակ ստեղծվեց КВН-92-ի եզրափակչում, որտեղ մրցում էին «Հայաստանի տղամարդիկ» եւ «Բաքվի տղաները»: Ինչպես եւ ենթադրվում էր, նրանց հանդիպումը չկայացավ, դրա փոխարեն դեկտեմբերի 26-ին Մոսկվայի երիտասարդության պալատում երկու թիմերի մասնակցությամբ շոու անցկացվեց: Իսկ թե ով հաղթեց, իրականում դժվար չէր կռահել դահլիճի վերաբերմունքից: Ի դեպ, տեսագրությունը կցուցադրեն հունվարի մեկին, երբ միայն քաղաքական նկատառումներով մոնտաժի ժամանակ չկրճատվեն Երեւանի թիմի ելույթի ընթացքում հնչած ծիծաղն ու ծափահարությունները: ■

digitised by A.R.A.R.@

Բաներ

ՈՎ ՎԵՐՑՆԻ, ՈՒՄ ԾԵԾԵՆ

Թեթև չեռքով լուրջ խնդրի մասին

Ինչ է կատարվում քաղաքում էլեկտրականության հետ, անհնար է նկարագրել: Անհնար է, առավելապես, որ մենք նաև դրան վարժվեցինք: Ինչպես ասում են՝ «ըմբռնումով ենք մոտենում»: Սակայն ինչպես պարզվեց, ոչ բոլորը:

Մի գեղեցիկ օր, ավելի ճիշտ մի մութ գիշեր ենթակայան, ուր նա աշխատում է ծանոթս, ներխուժեց կատաղած ամբոխն ու... կարճ ասած, «ծեփեցին» նրանց ու մի քանի աշխատողների այնպես, ինչպես լատինաամերիկյան կռիվ ֆիլմում: Մի գործակարգավարի թևը ջարդեցին: Իմ բարեկամը (նրան անվանենք Էդիկ) հազիվ ոտքերը քաշ տվեց: Երեք օր պառկել էր տան մոտ: Հետո մենք պատահաբար հանդիպեցինք, և նա ինձ տեղեկացրեց այդ գիշերվա մղձավանջի մասին: Ի դեպ, դա առաջին հարձակումը չէր ենթակայանի վրա: Ճիշտ է, այն ժամանակ Էդիկի բախտը բերեց: Հարձակվողների մեջ էր նաև նրա ընկերը, որը հայտարարեց, թե նրան որպես պատանդ է տանում մինչև լույսը միացնելը: Կատաղած ամբոխը ոչինչ չէր էլ լսելու, նա միայն մի բան էր ուզում՝ լույս: Եվ ինչպես կարելի է չհասկանալ նրանց, ում օր նստել են մթության մեջ, տանջվելով զ[illegible]ույներով: Հարկավոր է արժանին մատուցել իմ բարեկամին. նա նրանց կարեկցում էր, հիանալի հասկանում ամեն ինչ: Բացի մի քանից՝ ինչո՞ւ են ծեծում իրենց՝ հասարակ էլեկտրիկներին ու գործակարգավարներին: Ամենավիրավորականը, ասաց նա, որ ղեկավարությունը սուսուփուս քաշվեց: Ղեկավարության փոխարեն սկսեցին մեզ հասցնել: Ողջ ենթակայանն ավերեցին, ինչ կարողացան՝ ջարդեցին, ինչ կարողացան տարան: Բա դրանք մա՞րդ են: Քիչ է, որ չէին ծեծել նրանց, ովքեր դրան արժանի էին, վնասել էին հենց իրենց՝ ջարդուփշուր անելով առանց այն էլ հազիվ աշխատող «կառուցվածքը»: Երբ Էդիկն ավարտեց իր մղձավանջային պատմությունը, ես նրանից ձեռք չէի քաշում. «Լսիր, արի ես քեզ հետ հարցազրույց անեմ, պատմիր, թե այնտեղ ինչ է կատարվում և ինչու»: «Այդ կատակները թո՛ղ: Անջատիր ձայնագրիչը, այլապես ոչինչ չեմ ասի»:

– Լսիր, Էդիկ, երբ մեզ մոտ հովհարային անջատումներ են, ապա գրաֆիկն ինչո՞ւ չի պահպանվում:

– Կաբելները չեն դիմանում, ապահովիչները թռչում են, տրանսֆորմատորները վառվում: Մեկն էլեկտրաալիքն է միացրել բոլոր սենյակներում և պատշգամբում, մյուսը՝ նույնիսկ զուգարանում:

– Դե իհարկե, դարձյալ ժողովուրդն է մեղավոր: Փոխադրամիջոցները չեն աշխատում, տանիքը կաթում է, ջուր չկա, աշխատավարձ չեն վճարում...

– Չմիացնեն ինքնաշեն հինգ սալիկ, կաբելներն էլ, տրանսֆորմատորներն էլ այդպես չեն փչանա: Դրանք առանց այդ էլ հնամաշ են:

– Իսկ ինչո՞ւ են հնամաշ: Ո՞վ է մեղավոր:

– Ո՞վ-ո՞վ: Ղեկավարները: Նրանք այդ մասին ախր ամռանը պիտի մտածեին: Եվ հասկանային, վերանորոգեին, ինչ հնարավոր էր: Միայն թե ոչ ոք տեղից չշարժվեց:

– Ինչո՞ւ: Չէ՞ որ գիտեին թե ինչն ինչոց է: Չէի՞ն վախենում: Մտածում էին ամեն ինչ «օբյեկտիվ հանգամանքների» վրա՞ բարդել:

– Տարբեր կերպ: Առաջին հերթին՝ ինչից վախենան, երբ «օբյեկտիվ հանգամանքները» միշտ գրպանում դրած են: Թեև գարնանը կարելի էր նախապատրաստական աշխատանքներ կատարել, պարզել, թե որտեղ ինչ է փոխվելու, վերանորոգվելու: Չէ՞ որ Հայաստանը և կաբել է արտադրում, և տրանսֆորմատորներ:

– Ի դեպ, հիշում եմ, ես «խոշոր մարդկանց»-ից ինչ-որ մեկի հետ նյութ էի պատրաստում: Ուրեմն նա ասաց, որ կաբել կա: Հետո էլ այդ տրանսֆորմատորները... Ժողովուրդը մի երկու օր նստում է առանց լույսի, հետո էլ մի երկու հազար «ընկնում» է, և տրանսֆորմատորներ են ճարվում, և կաբել... Այդպե՞ս է: Դարձյա՞լ մաֆիան:

– Ի՞նչ մաֆիա: Ուղղակի ամեն մեկը ինչից և ինչպես կարող է փող է սարքում: Ինքդ դատիր: Ինչո՞ւ ամռանը անվճար վերանորոգել, երբ ձմռանը դրա համար մարդկանցից կարելի է փող հավաքել: Իսկ նրանք ուր են կորչելու: Իմիջիայլոց, կաբելն ամեն տեղ էլ բավական թանկ արժե: Այնպես որ ձեռնտու է նույնիսկ այստեղ չծախելը: Մի խոսքով, ամեն մեկն իր համար մաֆիա է, շարժվում են, ոնց կարողանում են:

– Դո՞ւք էլ: Մենակ չասես: Դուք, հասարակ աշխատողներդ, ազնի՞վ եք, ինչ է:

– Նայած թե ի՞նչն ես ազնվություն համարում: Ցանկության դեպքում նույնիսկ ղեկավարությանը կարելի է ազնիվ համարել: Երբ գիտեն, որ տրանսֆորմատոր կամ կաբել չեն ճարելու, փող չեն վերցնում: Կամ էլ մարդկանց ուղարկում են ուղիղ այնտեղ, որտեղից կարելի է ճարել: Ամեն դեպքում, դա ազնվություն է:

– Նախ դու խուսափեցիր ուղիղ պատասխանից, երկրորդ, ինձ մի բան էլ բացատրիր, որ նույնպես չեմ հասկանում: Էլ դեռ ոչինչ, որ լույսն ըստ գրաֆիկի չեն տալիս կամ միացնում-անջատում են երբ ուզում են: Բայց այս մեկն ուղղակի չի մտնում. երբեմն այն ամբողջ օրը չեն անջատում: Դա ո՞նց է լինում:

– Նույնպես տարբեր: Մի տեղ հեռախոսում են ինժեները կամ գործակարգավարը, որ ծանոթի կարգով իրենց շրջանը «կերակրում» են, մեկ ուրիշ տեղ էլի գալիս դնում են «բաքի մեջ» և խնդրում են չանջատել: Դե, երբ հարսանիք, ծնունդ կամ էլի նման մի բան կա:

– Ախր դու ինձ ասացիր, որ ենթակայաններում այդպես «սարքել» անհնարին է: Որ ռեժիմային անջատում-միացումը կենտրոնական ցանցից է կատարվում:

– Ասացի: Բայց նախ՝ կարելի է զանգահարել այնտեղ քո ծանոթին, երկրորդ, մարդուն կարելի է ուղարկել ուղիղ այնտեղ, երրորդ, մեզ մոտ էլ կարելի է մի գծին, եթե այն անջատված է, միացնել չանջատվածը: Կարելի է նաև չմիացնել, միացնել պահեստային կաբելից:

– Պարզ է: Նշանակում է, որ երբ «նախ» է, ապա «վերցնում է» ղեկավարությունը կամ կենտրոնականում, կամ էլ «կիսվում են»: Իսկ «երկրորդի» դեպքում՝ դուք: Ամեն մեկին ինչքա՞ն է հասնում:

– Հեչ բան: Հազարի էլ չի հասնում: Հետո էլ այդպես շատ քիչ է լինում: Հիմնականում ամեն ինչ ղեկավարությունն է անում: Վերցնում են նրանք, իսկ ծեծում են մեզ:

Ես Էդիկին հարցրի, թե նրանց այդպիսի կյանքը դո՞ւր է գալիս, արժե՞ արդյոք այս «քոռս փափախն» այն անեծքներն ու ընդվզումները, որ հետո հարկ է լինում տանել: Նա բացասական պատասխան տվեց: Ես տարակուսանք հայտնեցի, թե ինչու ոչ ոքի չեն ասում, թե ինչ է կատարվում: Նա առարկեց, որ առանց դրան էլ բոլորն էլ այդ մասին գիտեն ու խոսում են, բայց օգուտ չկա: Իմ «իսկ եթե ես կամ համապատասխան մարմնի աշխատակիցը գանք ձեզ մոտ» հարցին նա առանց տատանվելու պատասխանեց. «Ոչ, ոչ քեզ, ոչ նրան: Եթե գաս որպես սովորական մարդ, ամեն ինչ կպատմենք, իսկ եթե ձայնագրիչով... չէ: Լավ կլինի դա աննկատ միացնես»:

– Իսկ ինչո՞ւ, գրողը տանի, չդիմացա ես, դուք բանտո՞ւմ եք, ինչ է: Վախենում եք, որ հսկիչները հետո ձեզ տանջելո՞ւ են: «Փափա՞խն» եք ափսոսում: Դու ասացիր, ախր, որ դրանք հեչ բան են: «Կաբացնելո՞ւց» եք ամաչում: Իսկ ժողովրդին այս վիճակում պահելն ամոթ չէ՞: Իսկ եթե վաղը ծեծելով սպանեն: Չե՞ք վախենում:

– Վախենում ենք, ազնվորեն պատասխանեց Էդիկը: Վախենում ենք, սակայն ոչ այնքան դրանից, որքան աշխատանքը կորցնելուց:

Իմ մազերն էլ բիզ-բիզ կանգնեցին: Մենք բոլորս գոռում ենք մաֆիայի մասին, բռնության մասին, անպատժելիության մասին..., սակայն պարզվում է, որ այդ հրեշների կողքին, հզոր ուրվապատկերների ետևում կանգնել է ևս մի զարհուրելի դև՝ գործազրկությունը: Առայժմ իներցիայով դրա մասին մենք մտածում ենք որպես ուրվականի, որպես կապիտալիզմին հատուկ երևույթի, ինչպես մեզ սովորեցրել են դպրոցում: Սակայն ուրվականը մարմին է առնում: Մենք ուրախությամբ ճախրում էինք դեպի կապիտալիզմ, շուկա, չմտածելով, որ դրանք «ամերիկյան երազանքից», «դրախտային կյանքից» բացի իրենց հետ բերում են նաև յուրահատուկ «դժոխային» իրենց գծերը: Իհարկե, ինձ կառարկեն, որ այդ ամենը եղել է նաև ոչ վաղեմի «զարգացած սոցիալիզմի» ժամանակ: Չեմ վիճում, եղել են: Ես նրա մասին չեմ խոսում, թե ինչ է եղել կամ ինչ է լինելու, այլ այն մասին, թե ինչպիսին է լինելու: Հատկապես տնտեսական ճգնաժամի, արտադրության լճացման պայմաններում:

Ինձ միշտ թվացել է, որ ժողովուրդն առաջին հերթին սկսելու է ծեծել հացագործներին, «կոմիսիոնականներին» կամ այլ «արյունախումներին»: Այլ կերպ ստացվեց, ինչպես շատ բան է այլ կերպ ստացվում, քան մտածում ես...

Ըհը: Ահա և լույսը: Ավելի լավ է ճաշը պատրաստեմ: Գրես, չգրես, մեկ է, օգուտ չկա:

ԻԴԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

Ինչքանո՞վ է այս պատմությունը հավաստի, կարևոր չէ: Կարևորն այն է, որ այս խնդիրը կա: Էլեկտրականության հովհարային անջատումները դարձել են չարաշահման նոր աղբյուր, ուր կեղտոտ փողեր են դիզում նոր «հրեշներ», տառացիորեն ծախծխելով բնակչության հասանելիք մի պտղունց ջերմությունն ու լույսը: Եվ այս ամենը դեռևս անպատժելի:

«Հայաստանի կառավարությունը հնարավոր ամեն ինչ անում է մինչև տարեվերջ միջպետական առևտրատնտեսական պայմանագրի գծով մատակարարումներն ապահովելու համար», «Սնարք»-ի թղթակցին ասաց Հայաստանի էկոնոմիկայի նախարարության մամուլի կցորդ Գևորգ Ստեփանյանը: Նրա կարծիքով Հայաստանը ամենահուսալի առևտրական գործընկերն է: Չնայած շրջափակմանը և էներգետիկ ճգնաժամին, նախկին Միության հանրապետություններին Հայաստանի արտադրանքի մատակարարումը գերազանցում է հանդիպակաց հոսքի ծավալը: Մամուլի կցորդն արտահայտել է ԱՊՀ երկրների կողմից միասնական համակարգիչ մարմնի ստեղծման օգտին, որը կկարողանա վերահսկել պայմանագրերի կատարումը և որոշակի դեպքերում ձեռնարկել տուգանային խիստ պատժամիջոցներ:

Մեր կենցաղը

Գործարարությո՞ւն, թե՞...

Ծխելը, անշուշտ, վնաս է մեր առողջությանը: Բայց հայտնի է նաև, որ ծխող մարդը առանց հացի կդիմանա, առանց ծխախոտի՝ ոչ: Ուստի շնորհակալություն Հայաստանի կառավարությանը, որ կտրոններով նաև ծխախոտ է տալիս:

Բայց հենց ծխախոտի օրինակը բավականին լավ է բնորոշում մեր իշխանությունների ընտրած աշխատաոճը, ավելի ճիշտ՝ նրանց խոսքի ու գործի համապատասխանությունը: Ժամանակին նրանք մամուլով ու հեռուստատեսությամբ մի քանի օր հանդես եկան, ասացին, կրկնեցին, որ տրվելու է շնչին չորս տուփ ծխախոտ: Այդ մասին ուրիշ ոչինչ չասվեց: Երբ եկավ կտրոնները ստանալու ժամանակը, պարզվեց, որ այդ չորս տուփից միայն երկուսն են կոթունով (ֆիլտրով), մյուս երկուսն առանց ֆիլտրի են, ամենացածր կարգի: Իսկ երբ խանութներում ծխախոտը սկսեց վաճառվել, այս անգամ պարզվեց, որ այդ երկու ֆիլտրն էլ սոփիսակ են... Համենայն դեպս Գյումրիում մինչև հիմա այդպես է: Ավելի լավ չէ՞ր լինի հենց սկզբից ճիշտն ասել, քան սկզբում լավամարդ լինել, ժողովրդի աչքերին թոզ փչել, հետո արժանանալ նրա, նեղացած, հայհոյանքին: Ինչևէ:

Իսկ զարմանալի չէ՞, որ թեև տրվող ծխախոտը քիչ է (Ախուրյանում, ի դեպ, այդ չորս տուփն էլ դարձել է 3, որից ֆիլտրով է մեկը), բայց քաղաքում ծխախոտի պակաս չկա: Սա՞ է հակասությո՞ւնը: Ոչ, պարզապես այստեղ «օգնության» են հասնում դարձյալ այդ «հրաշագործ» սեղանիկներն ու աթոռիկները: Վերավաճառողների մոտ թե՛ սոփիսակ, թե՛ դեղին ֆիլտրով հայկական ծխախոտ երբ ասես և ինչքան ասես՝ կա: Սոփիսակ ֆիլտրով 14 ռուբլիանոց «Կոսմոս»ն ու «Արին բերդ»ը 70 ռուբլի են, «դեղինները»՝ 90: Առ ու ծխիր ինչքան սիրտդ կուզի, թող ծուխը քթիցդ դուրս գա...

Միայն ծխախո՞տն է: Գյումրիում ծաղկում է Հայաստանի առայժմ պետական ձեռնարկություններում արտադրված առանց այն էլ օրեցօր սակավաթիվ դարձող ապրանքների վերավաճառքը: Գուցե դժգոհելու առիթ այնքան էլ չլիներ, եթե դրանցից նաև խանութներում լինեին: Սակայն այն տպավորությունն է ստեղծվում, թե տեղական սննդամթերքի որոշ տեսակներ, խմիչքը, օճառն ու մոմը, նման այլ բաներ նախ տրվում են վերավաճառողներին, հետո, եթե տակը մի բան մնաց՝ խանութ կհասնի կամ չի հասնի: Ամանորից մոտ մեկ ամիս առաջ քաղաքի բոլոր խանութներից միանգամից, ասես կախարդական փայտիկի զորությամբ, անհետացան օղին ու մեր կոնյակի բոլոր տեսակները, որոնք անմիջապես հայտնվեցին սեղանիկներին: Սկզբում կրկնակի, եռակի, հետո՝ օրեցօր աճող գներով: Դրանից առաջ վերավաճառքի առարկա էին դարձել նույնիսկ... դպրոցական դասագրքերը:

Մինչև ե՞րբ: Եվ մինչև ո՞ւր:

Ակնհայտ է, որ այս ամենից որոշ թվով պարոնների գրպաններն են ուռճանում: Բայց դրանից օրեցօր առանց այն էլ հազար զրկանք ու տառապանք կրող ժողովրդի համբերության թելն էլ է բարակում:

ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Մրցույթ

Հայկաշէն Ուզունեան գրական մրցանակը Զ. Խրախունիին եւ Կ. Լէփէճեանին

26-րդ տարին է արդեն, որ Թեքէեան մշակութային միության Հայկաշեն Ուզունյանի անվան գրական մրցանակ է շնորհվում սփյուռքահայ գրողներին, նրանց ներկայացրած նոր հրատարակությունների հիման վրա: Անցյալում այդ մրցանակին են [illegible] արժանացել Մուշեղ Իշխանի, Վահե Վահյանի, Գայլուս Խանենցի, Զահրատի նման գրողներ: Մրցանակի դատական հանձնախումբն այս տարվա մրցանակները շնորհել է պոլսահայ հայտնի գրող Զարեհ Խրախունուն և այժմ ամերիկահայ գրող Կայծակ Լեփճյանին, ինչպես հայտնի է դառնում ստորև լույս տեսնող պաշտոնական հաղորդագրությունից.

Այսու հանդերձ ուզենք յայտարարել թէ 1991-ի ընթացքին հրատարակուած եւ մեր ուշադրութեան ներկայացուած գրական բէ այլ բնոյթ ստեղծագործութիւններէն մրցանակի արժանի նկատած ենք հետեւեալները.

1. «Նշմարներ միւս երեսէն» արձակ, Զարեհ Խրախունի, Պոլիս, 1000 ԱՄՆ դոլար
2. «Քնարական մտորումներ», քերթուածներ, Կայծակ Լէփէճեան, Լոս Անջելես, 1000 ԱՄՆ դոլար

1991-ի ընթացքին հրատարակուած են նաեւ արժէքաւոր այլ գիրքեր, որոնք արժանի են գնահատանքի, սակայն անոնց արժանաւոր հեղինակները յանձնախումբին չեն ներկայացուցած իրենց ստեղծագործութիւնները:

Մեր գնահատանքի չափանիշները եղած են մրցանակակիր հատորներուն գեղարուեստական մակարդակն ու հայկական եւ մարդկային սաղմանները սեւեռելու յաջողութիւնը:

1992-ի ընթացքին հրատարակուած գիրքերու հեղինակներէն կը խնդրենք իրենց ստեղծագործութիւնները մեր ուշադրութեան բերել հետեւեալ հասցէներով՝

H. Ouzounian, 49 Rue de Boulainvilliers, 75016 Paris, FRANCE

E. Y. Azadian, P.O. Box 305, Taylor, MI 48180, USA

V. Ghazarian, 755 Mt. Auburn Street, Watertown, MA 02172

Մրցանակի յանձնախումբ

Գյումրիի քաղաքապետ Լ. Աղաձյանի կարգադրությամբ այստեղ դադարեցվել է քաղաքային բյուջեից ֆինանսավորվող ծառայողական ավտոմեքենաների շահագործումը: Գործադիր մարմինների տրամադրության տակ նախկին 21-ի փոխարեն թողնվել է 5 հերթապահ ավտոմեքենա, որոնք ծառայելու են բնակչության կենսագործունեության հետ առնչվող կարևոր հարցեր լուծելիս: Քաղաքին տրվող սահմանափակ քանակությամբ վառելանյութը տրամադրվում է միայն հացի տեղափոխմանը և կենսապահովման մյուս կարևորագույն հիմնարկներին:

Շինանք

Նվիրատուն Մայր Աթոռն է

Առաջիկա շրջանում կառուցվելիք 50 տեղով նոր մանկապարտեզը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի նվերը կլինի ախուրյանցի մանուկներին: Ինչպես արդեն որոշված է, նվիրատուի միջոցներով կիրականացվեն շենքի շինարարությունը (բացի հողից ու ինժեներական հաղորդակցության ուղիներից) և կահավորումը:

Մանկապարտեզի կառուցմանը իր հովանությունն է տվել հանրապետության կառավարությունը: Նրա համապատասխան կարգադրությամբ շինարարության իրականացման համար կատարվել է հողահատկացում, որոշվել են պատվիրատու և կապալառու կազմակերպությունները:

Արդեն ընթանում են նախագծման աշխատանքները: Շինարարությունը կսկսվի գարնան բացվելուն պես:

Ավելի վաղ Ախուրյանում նույնքան տեղով մեկական մանկապարտեզ են կառուցվել Հայ օգնության միության և Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի միջոցներով:

Կհանձնվեն բնակարանների բանալիներ

Ամանորի նախօրեին ախուրյանցի 45 ընտանիքների կհանձնվեն երկար սպասված նոր բնակարանների բանալիներ: 88-ի դեկտեմբերյան աղետից հետո հիմնադրված Նոր Ախուրյան ավանում շարք կմտնեն առաջին երեք եռահարկերը, որոնցից երկուսը 12 բնակարանանոց են, մեկը՝ 21: Բնակարաններից 13-ը հատկացվել են շենքերի կառուցմանը մասնակցած շինարարների ընտանիքներին, որոնցից վեցը բռնագաղթվածներ են: Երկու բնակարան հատկացվել է շրջխորհրդի բաժնին: Նոր ավանում մինչև այժմ բնակարանատեր է դարձել 54 ընտանիք:

digitised by A.R.A.R.@

Գիտական

Էթնոմշակութային ավանդույթներ

Մեր ինքնազգացողությունը եւ վաղվա տնտեսությունը

Ներկա իրավիճակում դժվարություններն ամենուր են: Մենք կարիք ունենք հոգեբանական աջակցության: Արեւմուտքում այն գոյություն ունի պաշտոնական աջակցող ծառայությունների՝ հոգեբանական հոգեթերապեւտիկ եւ այլ կենտրոնների ձեւով:

Արեւելքում, ուր ավանդաբար մեծ տեղ է տրվել համայնքային ու հարազատական կապերին, անհատին օգնում է աջակցման բնական համակարգը՝ հարազատ-արյունակիցների եւ ծանոթների խումբը: Այնտեղ կարելի է եւ չստեղծել հոգեբանական օգնության պաշտոնական ծառայություն, այլ օգտագործել ու ամրացնել բնական ձեւով գոյություն ունեցողը (ընտանիք, համայնքային կյանք, ավանդական արժեքներ ու նորմեր):

Այն ծանր վիճակը, որի մեջ հայտնվել ենք մենք, չի կարող չանդրադառնալ մեր հոգեբանության վրա: Ոմանք դարձել են ավելի վստահ, իսկ մեծամասնությունը՝ կասկածամիտ եւ անօգնական: Մարդկանց մոտ առկա է աղետային տրամադրություն: Շատերն ունեն անկայունության վիճակ, ոտքերի տակ հողը չի շոշափվում: Մեծամասնությունն իրոք ձգտում է փոփոխությունների, բայց աղոտանում են հույսի փարոսները: Դժվարությամբ է ընկալվում հեղափոխության անկումը, արժեզրկվում է ավանդական բարոյականությունը: Ոմանք զբաղված են սեփական «բիզնես» ստեղծելով, քանզի դրա հետ են կապում ապահովության զգացումի վերագտնումը: Իսկ իրականում ծայրահեղ վտանգավոր է ավանդական բարոյականության սոցիալական արժեզրկումը:

Այս իրավիճակում հոգեբանական դժվարություններն անխուսափելի են: Հոգեբանական եւ սոցիալական վերահսկման մեխանիզմների թուլացումը մեծացրել է ոչ կառուցողական վարքի հնարավորությունները: Դրա հաղթահարման համար կարեւոր է ունենալ հոգեբանական աջակցություն: Արեւմուտքում այն գոյություն ունի պաշտոնական վերականգնողական եւ այլ կենտրոնների ձեւով: Կանադայում նրանց ֆոնդերի 75 տոկոսը հատկացնում է պետությունը, իսկ մնացածը վճարում են սպառողները եւ զանազան բարեգործական միություններ:

Երեւի թե ընթերցողին եւս վանեն Արեւմուտքի եւ Կանադայի հասկացությունները, քանի որ այսօր ավելի քան անտեղի են մեր եւ նրանց համեմատությունները: Այժմ եւ հետագայում խոսք պիտի գնա Արեւմուտքի եւ Արեւելքի էթնոմշակութային ավանդույթների դերի մասին անհատի գործունեության մեջ:

Արեւելքի երկրներում չկա հոգեբանական աջակցության պաշտոնական ծառայություն: Որոշ տեղերում այն առկա է, սակայն այնտեղ էականն արեւելյան կենսահայեցողության ինքնատիպությունն է, որ ենթադրում է դժվարությունների հաղթահարման տարբեր մի ճանապարհ:

Արեւելքում ավանդաբար մեծ տեղ է տրվել համայնքային եւ հարազատական հարաբերություններին: Այնտեղ ընդունված են ապրելու խմբային ձեւերը: Արեւելքում, նաեւ Հայաստանում տարածված են «փակված ընտանիքները» (հարազատական կապերով կապված ընտանիքների խումբ): Ստացվում է, որ դժվարությունների հանդիպելիս մեզ օգնում են մեր հարազատները եւ ծանոթները. գործում է աջակցման բնական համակարգը՝ հարազատ-արյունակիցների խումբ, եւ ավելի քիչ՝ պաշտոնական կառուցվածքը: Վերջինիս կարիքը զգում են նրանք, ովքեր հայտնվել են համայնքային կապերից դուրս:

Արեւելյան որոշ երկրներում, օրինակ Ճապոնիայում, լավ են գիտակցում մշակութային յուրահատկությունների դերը: Նրանք չեն ստեղծում օգնության պաշտոնական ինստիտուտներ, այլ ամրապնդում են բնական ձեւով գոյություն ունեցողը (համայնքային կյանք, ընտանիք, խմբային կյանքի այլ ձեւեր, ավանդական արժեքներ եւ նորմեր): Միանգամայն ճիշտ է նախկին խորհրդային հետազոտողի կարծիքն ավանդականի ու նորի հարաբերության մասին Ճապոնիայում. «Երբ ճապոնացին, մեր ժամանակակիցը, գրում է նա, ներս է մտնում իր տան շեմից, նրա հետ տեղի է ունենում մոգական մի փոխակերպում: Նա լիովին կտրվում է ժամանակակից կյանքից հանուն իր նախնիների աշխարհի: Հենց տան շեմից ուժի մեջ է մտնում ավանդական ապրելակերպը, կանխորոշված վարքի իր դոգմաներով»:

Ամերիկացի հայտնի ֆինանսիստը (խոսքն Արեւելյան եվրոպային օգնող «Սորոս» ֆոնդի տնօրեն Ջորջ Սորոսի մասին է) գտնում է, որ Արեւմուտքի համար, ի տարբերություն Արեւելքի, առաջնային է նյութական շահը եւ ոչ մշակույթը: Այլ հասարակություններում արժեքների հիերարխիայում հարստությունը տեղավորված է ավելի ցածր:

Նյութական շահի հետապնդումը թելադրում է հարազատական սահմանափակումներից ազատ ավելի շարժուն հարաբերություններ: Նաեւ սա է պատճառը, որ Արեւմուտքը գնացել է հարազատական կապերի թուլացմանը: Արեւմուտքի անհատապաշտությունը մեղմացնում է այդ կապերը, դժվարությունների հանդիպելիս անհատին օգնում է պաշտոնական ծառայությունը եւ ավելի քիչ՝ հարազատների խումբը:

Իսկ ինչ կարելի է ասել հայ էթնոմշակույթի, նրանում անհատի տեղի եւ նրան աջակցող համակարգի մասին: Սրանք սկզբունքային հարցեր են, որոնք վճռական են մեր էթնոմշակույթի մոդելավորման եւ ստրատեգիական օգտագործման համար:

Մեզանում հարգի են տուն, օջախ ունենալու, ընտանիք կազմելու, «տան ծուխը ծխացնելու», մեծերին հարգելու ըմբռնումները:

Հայ մարդն արժեւորվում է խմբի մեջ, մեզ մոտ ուժեղ է կողմնորոշումը դեպի խումբը: Հայի անձնավորությունը հաճախ չի հասել իր լրիվ ծաղկմանը, քանզի ուժեղ է եղել շրջապատի (ամուսին, ընտանիք, հարազատներ, ազգ) նկատմամբ պարտքը: Նման փաստերը բազմաթիվ են եւ վկայում են խմբային վերահսկման եւ կողմնորոշման ընդգծվածության մասին արեւմտյան տիպի ազատությունների համեմատ: Մեր կարծիքով, միակողմանի են «մենք անհատականությունների ազգ ենք եւ մեր հաջողությունը դրա մեջ է» կարգի դատողությունները: Մենք ներկայացնում ենք քրիստոնեության արեւելյան թեւը եւ միջինարեւելյան մշակութային շրջանը, ուր ուժեղ է կյանքի արժեքային ըմբռնումը: «Անհատականությունների ազգ լինելը» սկզբունքորեն տարբեր երեւույթ է մեզ մոտ: Մենք չունենք արտահայտված պետական մտածողություն, բայց առկա է ընդգծված ընտանեկան եւ խմբային գիտակցությունը: Սա ոչ այնքան տոհմային գիտակցություն է, որքան պետականության երկարատեւ բացակայության հետեւանք, ընտանիքի եւ այլ փոքր խմբերի, օրինակ, եկեղեցական թեմի, դերի ընդգծում ազգային կյանքում:

Խորհրդային Միության մեջ պահպանված էին ապրելու խմբային ձեւերը: Ուժեղ էր խմբային եւ գաղափարական վերահսկողությունն անհատի վրա: Համակարգը չէր կառուցված էթնոմշակույթների վրա, բայց պահպանված էր կոլեկտիվ սկզբունքը: Ներկա փոփոխությունների համընթաց (մասնավոր նախաձեռնության աճ, սեփականաշնորհում, անհատի տնտեսական ազատության իրավական հիմնավորում եւ այլն) տեղի է ունենում կոլեկտիվ սկզբունքի վրա հիմնվող կորպորատիվ մտածողության քայքայում: Սա մեր ավանդական ապրելակերպը հարցականի տակ դնող հիմնավոր գործոն է: Հանկարծ հսկայական չափով զգացվեց նորի ճնշումը, որը «փոխակերպում» է մարդուն, դարձնում անվստահ իր հնարավորությունների եւ ապագայի նկատմամբ:

Երբ բացակայում են իրավիճակի շտկման տնտեսական մեխանիզմները, կարեւոր է զանգվածային լրատվության ուղղորդված աշխատանքը: Սակայն դա դեռեւս չկա: Շատ տեղին կլինեին մեր դասական մշակույթի, ճարտարապետության, մատենագրության, մեր հին պատմության եւ ժողովրդական կյանքի դեպի ապագային կողմնորոշված արդիական վերլուծությունները: Խոսքը չի վերաբերում «Կերիծ Դավոյին» կամ «Ֆիդայական ֆոլկլոր»-ի ոճի հաղորդումներին: Մեր մերկապարանոց տնտեսական իրականությունը վաղուց սպառել է պարզունակ վարքի եւ հուզական պահերի բոլոր հեռանկարները: Մեզ անհրաժեշտ է ռացիոնալ պետական մտածողություն: Մենք նկատի ունենք հայ անցյալի ու ներկայի ռացիոնալ ու գիտական վերլուծությունը, դրան ուղղված պետական լայն քարոզչությունը, որը կտաներ ազգային ստրատեգիայի եւ նորին հարմարվելու ունակ արդյունավետ ազգային նկարագրի ձեւավորմանը:

Մեր աշխատանքի հետ կապված բազմիցս համոզվել ենք ազգային աշխարհընկալման եւ ավանդույթների կարեւորման մեջ: Սա ակնհայտ էր դեռ երկրաշարժից հետո, երբ չկար ներկա տնտեսական քայքայումը: Հարազատներին կորցրած եւ տրավմատիկ վիճակում գտնվող մարդկանց համար մեծ օգնություն էր ազգային միասնության զգացումը, համախմբվածությունը ղարաբաղյան խնդրի շուրջ, ազգային մշակույթի զարթոնքը, սփյուռքի ազատ մուտքը Հայաստան: Այս ամենը պաշտպանական մեխանիզմի դեր կատարեցին երկրաշարժի տրավմաների հաղթահարման մեջ: Սպիտակի երկրաշարժի գոտում, ի տարբերություն աշխարհի այլ երկրաշարժերի, քիչ էին ռեակտիվ պսիխոզները (նեւրոտիկ ռեակցիան հոգեբանական տրավմաներին եւ անբարենպաստ իրավիճակներին): Երկրաշարժի տրավման տարած այն ընտանիքները, որոնց մոտ ուժեղ էին համայնքային կապերը եւ ազգային արժեքները, ավելի հեշտ հաղթահարեցին դժվարությունները:

Յուրաքանչյուր ազգային տնտեսություն, նյութական արտադրությունից բացի, ունի այլ նպատակներ եւս: Դրանք ուղղակիորեն կապված են էթնոմշակութային կենսահայեցողության հետ: Եթե մենք գիտակցում ենք սա, ապա կարեւոր է այդ նպատակների հստակեցումը եւ ազգային հոգեբանության ու իդեալների առանցքային կողմերի ճշտումը: Չպետք է թողնենք, որ մեր մեջ գերիշխի յուրաքանչյուրն ինքը պիտի իր գլխի ճարը տեսնի» սկզբունքը եւ բարոյալքենք համայնքը: Երբ մեծամասնությունն է գիտակցում, որ աշխատում է միայն անձնական բարեկեցության եւ հանապազօրյա հացի համար, դա լրացուցիչ ուժ է հաղորդում ընդհանուր նպատակներին ուղղված համատեղ աշխատանքին: Տնտեսական ու քաղաքական մոդելները պետք է կառուցվեն էթնոմշակութային առանցքների հաշվառումով:

Նորի կառուցումը հիմնավոր է դարերով գոյատեւած էթնոմշակութային համակարգերի, ազգային արժեքների, նորմերի եւ վարքային մոդելների օգտագործման դեպքում: Փոփոխվում են տեխնիկան եւ տեխնոլոգիան, սակայն էթնոմշակութային վերահսկող մեխանիզմները կարող են գոյատեւել: Գուցե թե ավելորդը լրացնի նշանավոր Ժակ Իվ Կուստոյի «Ավտորիտար միջոցառումներին ես չեմ հավատում: Ավելի շատ ապավինում եմ գաղափարների եւ քաղաքակրթությունների պայքարին» մտքով («Էուրոպեո», Իտալիա, 1 հուլիսի, 1992 թ.):

Երկրաշարժի հետ կապված Հայաստանում սկիզբ դրվեց հոգեբանական օգնության պաշտոնական համակարգին: Միայն լուսավորության նախարարության աջակցությամբ աղետի գոտում գործում են երեք հոգեբանական կենտրոններ: Այդ կենտրոնները գործ ունեն հայ անհատի մշակութային տիպին, համայնքի մեջ գործող զգացական եւ գործիքային (ինստրումենտալ) աջակցությանը, ազգային հոգեբանությանը եւ վարքային մոդելներին վերաբերող փաստերի հետ:

Դրանք կարեւոր են այս ամենի վերլուծման եւ մոտ ապագայի տնտեսական ու քաղաքական ընթացքներում էթնոմշակութային կառուցվածքների ստրատեգիական օգտագործման համար: Ինչքան էլ մեծ լինի տարբերությունն աշխարհի այսօրվա հզորների եւ մեր միջեւ, այնուամենայնիվ եկեք նշենք. ԱՄՆ-ի կողմից Ճապոնիային հովանավորելու մեջ մեղադրելու առնչությամբ ամերիկացի մեկնաբաններից մեկն ընդգծեց, որ խնդիրն ամենեւին էլ ամերիկյան ապրանքների Ճապոնիա մուտքի վարչական արգելակումը չէ, այլ ամերիկյանի համեմատ ճապոնական ապրանքների բարձր մրցակցությունը, որը հետեւանք է Ճապոնիայի տնտեսության մեջ էթնոմշակութային երեւույթների լայն օգտագործման:

ԲԱՐՍԵՂ ԳԻՇՅԱՆ, սոցիոլոգ
ՀԱՍՄԻԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ, հոգեբան
Վանաձորի «Արաքս» հոգեբանական կենտրոն

Հանդիպում

— Պրն. Սարդարյան, դուք կանգնած եք եղել իշխանության ամենաբարձր օղակներում: Ինչո՞վ է բացատրվում ձեր հրաժարականը եւ ինչո՞ւ դուք սկսեցիք ձեր սկզբունքային պայքարը ոչ թե այն ժամանակ, երբ հանրապետության քաղաքականության վրա ազդելու մեծ հնարավորություն ունեիք, այլ հիմա, երբ պետական պաշտոն չեք զբաղեցնում:

– Հարցը բավականին տարողունակ է եւ հակասական, բայց փորձեմ համառոտակի պատասխանել: Ղարաբաղյան շարժման պահանջատիրական փուլի մասնակից չեմ եղել: ՀՀՇ-ն երբեք չեմ դիտել որպես ղարաբաղյան շարժման կազմակերպչական ձեւ: ՀՀՇ վարչության անդամ ընտրվելու առաջին օրվանից (նաեւ պետական տարբեր պաշտոններում) պաշտպանել եմ նույն քաղաքական սկզբունքները եւ պայքարել դրանց իրականացման համար: Պետական պաշտոններն ինձ համար եղել են սկզբունքներ իրականացնելու միջոց: Խոսքս վերաբերում է քաղաքական այն սկզբունքներին, որոնք զետեղված են «Նոր ուղի» կազմակերպության ծրագրային փաստաթղթում: Հրաժարականս եւս սկզբունքներիս պաշտպանությամբ էր թելադրված: 1992 թ. փետրվարին դիմեցի հանրապետության նախագահին փոխելու քաղաքական կուրսը կամ ընդունելու իմ հրաժարականը: Այն մի քանի ամիս ձգձգվեց, որովհետեւ նախագահը չէր ընդունում հրաժարականս, խոստանալով հստակություն մտցնել եւ ծրագրել քաղաքականությունը: 1991 թ. նոյեմբերից սկսած, գրեթե ամեն օր, աշխատել եմ նախագահին ապացուցել, որ առանց կասման եւ հարցի միջազգայնացման միջոցով անհնար է Ղարաբաղի հարցի լուծումը եւ անհրաժեշտ է Ադրբեջանի հետ անմիջական բանակցություններ սկսել: Ասելով նաեւ, որ անմիջական բանակցություններն անհնարին են առանց Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության ճանաչման: Երբեք չեմ վախեցել դավաճան որակվելուց: Կարծիքս ու դիրքորոշումս միշտ ասել եմ հստակ, առանց լեզու ծամելու եւ ժողովրդին դուր գալու: Համոզված եմ եղել եւ այսօր էլ համոզված եմ, որ եթե քաղաքականությամբ զբաղվողը ճշմարտությունը քողարկում է բարեհաճ բառերով, նշանակում է նրա համար միեւնույն են ժողովրդի բախտն ու ճակատագիրը: Այդպիսի մարդիկ ցավ չունեն եւ քաղաքականության հետ գործ չպետք է ունենան: Կուզեի հիշեցնել Նեկրասովի միտքը. «Ով ապրում է առանց ցավի ու ատելության, նա չի սիրում իր հայրենիքը»: Իմ քաղաքական վերլուծությունները բերել էին այն եզրակացության, որ ձգվող պատերազմն անթույլատրելի է ու կործանարար: Միշտ սարսափել եմ «անձեւ քաոսից»:

Ահա հասել ենք դրան: Հասուկ տաղանդ էր պետք երկիրն ու ժողովրդին այս վիճակին հասցնելու: Պատճառի իմ կարողությամբ ու քաղաքականությամբ զբաղվողի պատասխանատվության իմ չափով 1991 թ. նոյեմբերին կոչնակ հնչեցրի. «Եթե չսթափվենք այսօր, դարը կփակենք այնպես, ինչպես սկսել ենք»: Բաց արեք խողովակը եւ կրկին կարդացեք, ծայրից-ծայր ցավ է ու տագնապ: Այդ ժամանակ փոխվարչապետ էի, բայց պարտավոր էի ասել, որ անտեղի ոգեւորությունը մեզ կործանման կհասցնի: Պատասխանը միայն հայհոյանքներն ու անեծքները եղան: Այսօրվանից հետո արդյոք ճի՞շտ է ինձ հարցնել, թե ինչու սկզբունքային պայքար չտարա, երբ պատասխանատու պաշտոններ էի զբաղեցնում: Սկզբունքային պայքար խաղաղության գծի համար միշտ եղել է: Արդյունք չի եղել, որովհետեւ գաղափարի կրողները չկային: Մնացել էի միայնակ: Շնորհակալ եմ Աշոտ Բլեյանին, որ նա 1992 թ. սկզբներից վերջնականապես նվիրվեց այդ պայքարին: Այսօր համախոհների զգալի շրջանակ ենք ստեղծել:

Սա է իրողությունը, որի համար էլ պայքարն արդյունք չի ունեցել: Արդյունքն է կարեւոր, թե չէ ով ինչ է արել, ինչ ձեւով ու միջոցներով է պայքարել, վերջին հաշվով երկրորդական բաներ են: Կարեւորն արհավիրքը կանխելն է: Այդ պատճառով էլ ճիշտ կլիներ, եթե հարցնեիք, թե ինչու Լ. Տեր-Պետրոսյանը նախագահ դառնալուց հետո ՀՀՇ-ի լուռ համաձայնությամբ շեղվեց նրա քաղաքական ու գաղափարական սկզբունքներից, որի հետեւանքով երկիրը հասավ այսօրվա վիճակին: Ինչու պետությունը դարձավ գաղափարազուրկ ու անծրագիր: Ինչո՞ւ ես չկարողացա նախագահին ու դեկի մոտ կանգնածներին հասկացնել, որ իրենց վարած կիսատ-պռատ քաղաքականության վերջն այս է լինելու: Մի՞թե մեր ճակատին գրված է պետություն դառնալու հրաշալի առիթները մսխել եւ արդյունքում մնալ անդեմ ու անգաղափար: Եթե այսպես պետք է արվեր, անկախությունը մեր ինչի՞ն էր պետք: Անկախանում էինք, որ շարունակեինք մեր կյա՞նքը: Չգիտեինք, որ մեր դառն ու դաժան պատմության բանաձեւն ամբողջը երազելով մաս-մաս կորցնելն է եղել: Հին արժեքներով ու դրանցով չափվող հայրենասիրական մակարդակով պետություն չենք դառնալու: Պետությունը արժեքների նոր որակ ու համակարգ է պահանջում: Այո: Դժվար հաղթահարելի խնդիր էր: Մեր խնդիրն էր: Ուրիշը մեր փոխարեն չէր անելու: Մենք նույնիսկ չփորձեցինք այդ բեռի տակ մտնել եւ գնացինք մեզ ծանոթ կույր ու մահվան ճանապարհով: Ահա իմ հրաժարականը մեծապես պայմանավորված էր հենց այս տարողունակ խնդիրների հետ: Իհարկե, անցման շրջանում չէին բացառվում քաղաքական մոլորությունները, սխալները, բայց մի պայմանով, եթե սխալն ընդունելու ու ժամանակին ուղղելու ցանկություն ու կարողություն կա: Հունիսին ինձ համար վերջնականապես պարզվեց, որ մեզանում պետության համար կարեւորագույն սկզբունքներից ոչ մեկը չի գործում:

– Փաստորեն դուք պնդում եք, որ քաղաքական կուրսը սխալ է եղել: Բայց ընդհանրապես եղե՞լ է այդպիսի կուրս:

– Ընդհանրապես քաղաքական կուրսը թելադրվել է իրադարձություններով: Այդ պատճառով էլ այն եղել է իրարամերժ ու հակասական, խճճված ու անհասկանալի: Թվարկեմ մի քանիսը: Ղարաբաղը հռչակել անկախ հանրապետություն, բայց ոչ մի դեպքում չընդունել 1989 թ. դեկտեմբերի 1-ի միացման որոշումը: Հարցը միջազգայնացնել, ԵԱՀԽ-ից պահանջել, որ ճանաչի Ղարաբաղի անկախությունը, բայց Հայաստանի Գերագույն խորհուրդը որպես սկզբունք մերժի Ղարաբաղի Հանրապետության ճանաչումը: Դրա փոխարեն ընդունել հուլիսի 8-ի անսկզբունք ու «հերոսական» որոշումը, որում ասված է. «Հայաստանի Հանրապետության համար անընդունելի համարել միջազգային կամ ներպետական ցանկացած փաստաթուղթ, որում Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը նշված կլինի Ադրբեջանի կազմում»: Ամեն ինչ կարելի է, բացի քաղաքական սկզբունքից, որը հստակություն է պահանջում: Ասում են, Ղարաբաղի Հանրապետության ճանաչումը նշանակում է պատերազմ Ադրբեջանի հետ: Միեւնույն ժամանակ ոչ ոք չի բացատրում, թե հուլիսի 8-ի որոշումն ի՞նչ է նշանակում: Սահմանադրական դատարան չկա, որ ապացուցեր նման քայլերի հակասականությունն ու վնասակարությունը: Կարելի է շարունակել թվարկումը: Ոչ միայն համատեղում են միանգամայն անհամատեղելի ու իրարամերժ հասկացողությունները, այլեւ նույն տրամաբանությամբ խաղում ու շփոթում են մարդկանց: Ես հրաժարական եմ տվել եւ իմ հրաժարականի պատճառները մեկնաբանելու համար հեռուստաելույթի եմ հրավիրում

digitised by A.R.A.R.@

ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԵԶ ԴԱՍԱՎՈՐ

Հարցազրույց նախկին փոխվարչապետ, ՀՀ նախագահի պետականության եւ ազգային հարցերի գծով նախկին խորհրդական **ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐՅԱՆԻ** *հետ*

ժիրայր Լիպարիտյանին: Հարցնում ...քե այդպիսի բան որտե՞ղ է ծնված: Ասում են խառնել են: Այո, խառնել են, որովհետեւ ժիրայրը մի ավելորդ անգամ ասեր, որ «մեր նախագահի քաղաքականությունն ամենեն լավ քաղաքականությունն է: Ղարաբաղի հարցի միջազգայնացումը մեր դիվանագիտության հաջողությունն է: ԵԱՀԽ-ը կլուծի, ՄԱԿ-ին կդիմենք»: Եւ այս ամենն այն օրերին, երբ արդեն պարզ ու հստակ էր, որ քաղաքականությունը ձախողվել էր: Այդ մասին բազմիցս ասել եմ նախագահին: Բայց դա կարեւոր չէր: Կարեւորը կորսված քաղաքականությունը շարունակելու հնարավորությունն էր, որը փաստորեն տվեց Գ.Խ. հուլիսի 8-ի որոշումը: Այս անսկզբունք որոշումն ընդունելով՝ իշխանությունները եւ ընդդիմությունը հերթական անգամ խուսափեցին պետական չափանիշներով հարցի քննարկումից եւ դրան համապատասխան որոշում ընդունելուց: Ես հենց այդ քայլերն եմ համարում ազգային-ավանդական պարտանքային քաղաքականություն, որի հետեւանքը Հայաստանի այսօրվա վիճակն է:

– Դուք Աշոտ Բլեյանի հետ միասին ստեղծել եք «Նոր ուղի» կազմակերպությունը: Որո՞նք են դրա ղեկավար դրդապատճառներն ու առաջնահերթ խնդիրները:

– Պատճառներին մասամբ անդրադարձա: Կազմակերպության հայտարարության մեջ ասված է. «Հայաստանի նորաստեղծ պետության գոյությունը եւ հետագա զարգացումը վտանգված է: «Հայոց պետականության եւ հայ ժողովրդի համար այս վճռական պահին անհրաժեշտ են քաղաքականության մեջ լուրջ եւ արմատական փոփոխություններ:

Ղարաբաղի հարցի խաղաղ կարգավորման մասին իշխանությունների եւ ՀՀՇ կազմակերպության հայտարարությունները դարձել են օդից կախված տեսական դրույթներ, որոնք ոչ մի կապ չունեն վարվող քաղաքականության հետ: Վերլուծելով հանրապետությունում գործող քաղաքական ուժերի հակվածությունը, մենք տեսնում ենք, որ չկա այն ուժը, որ կարող է հայ քաղաքական մտքի սեփականությունը դարձնել հարեւան մուսուլմանների հետ խաղաղ, քաղաքակիրթ գոյատեւման գաղտնիքը: Սա բնավ նորություն չէ հայ քաղաքական մտքի պատմության մեջ, այլ մեր մոռացված պատմական փորձն ու դասն է, որի իրագործմանը խանգարում է երջանկարձային պահերին ազգային իղձերի ու պետական խնդիրների ոչ ճիշտ համադրումը: Առանց օբյեկտիվ ռեալությունները հաշվի առնելու ամենաազգային, ազգային վեհ ու առաջինի նպատակներից բխող մեր բոլոր քայլերը դատապարտվել ու դատապարտվում են այսօր»:

Ինչ վերաբերում է կազմակերպության առաջնահերթ խնդիրներին, ապա այդ մասին նույնպես հայտարարության մեջ շատ պարզ է ասվում. «Ելնելով այս քաղաքական իրողություններից, որոնք վտանգի տակ են դնում Հայաստան պետության գոյությունն ու հետագա զարգացումը, անխուսափելի ու վերջնական հայաթափում Արցախի հողը, մենք այսօր Հայաստանի համար առաջնահերթ խնդիր ենք համարում հայ-ադրբեջանական հակամարտության օր առաջ կարգավորումը: Կարգավորման մեր մոտեցումն այս է:

1. Հայաստան-Ադրբեջան դիվանագիտական հարաբերությունների, ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորումը, Հայաստան-Ադրբեջան տնտեսական ու քաղաքական փոխշահավետ համագործակցության վերականգնումը, դրա հետագա զարգացումն ու ծավալումը երկու պետությունների գոյատեւման ու հետագա զարգացման անհրաժեշտ նախապայմանն է:

2. Ադրբեջանի հետ անմիջական բանակցությունների միջոցով Լեռնային Ղարաբաղի հարցի խաղաղ կարգավորումն այլընտրանք չունի ոչ Հայաստանի, ոչ էլ Ղարաբաղի համար:

3. Հայաստանի համար հարցի խաղաղ կարգավորումը միակ ելքն է:

4. Ղարաբաղի հարցի խաղաղ կարգավորումն այսօր ձեռնտու է նաեւ Ադրբեջանին:

5. Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի իշխանությունների սերտ համագործակցություն: Այս հարցերը քննարկելիս առաջնորդվել Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ղարաբաղի հայության ճակատագրի հանդեպ Հայաստանի պատասխանատվության չափանիշներով:

6. Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ բանակցությունները, որոնց ընթացքում կմշակվի հարցի խաղաղ կարգավորման բանաձեւը, պետք է սկսել անհապաղ, առանց նախապայմանների, Լեռնային Ղարաբաղի իշխանությունների անմիջական մասնակցությամբ:

7. Հարցի խաղաղ կարգավորման մշակվելիք բանաձեւի հիմքում հարկ է դնել հետեւյալ սկզբունքները.

ա) Լեռնային Ղարաբաղի անվտանգության եւ Ղարաբաղի ժողովրդի իր հողում ապրելու իրավունքի ապահովում:

բ) Երկու պետությունների տարածքային ամբողջականության փոխադարձ ճանաչում ու հարգում:

8. Ղարաբաղի խնդրի խաղաղ կարգավորման երաշխիքը ղարաբաղցու իր հողում ապրելու անկոտրում վճռականությունն է: Այդ վճռականությունը խնդրի խաղաղ կարգավորման ողջ ընթացքում ղարաբաղցին արտահայտում է նաեւ զինական աննկարագրելի ինքնապաշտպանությամբ: Եւ Հայաստանի, եւ Ղարաբաղի քաղաքական գործիչները պետք է անվերապահ հավատան խնդրի խաղաղ կարգավորման անխուսափելիությանն ու հաջողությանը եւ ողջ ընթացքում չդավաճանեն նրա գործելակերպին:

Այս խնդիրներին կազմակերպական ձեւ տալու նպատակով մենք նախաձեռնել ենք «Կլոր սեղան» քաղաքական ակումբի ստեղծումը, որը քաղաքական երկխոսության է հրավիրում Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական կազմակերպություններին, իշխանության ներկայացուցիչներին, Գերագույն խորհրդի, քաղաքային ու շրջանային խորհուրդների պատգամավորներին, պատգամավորական խմբակցություններին, մտավորականությանը, ձեռնարկատերերին եւ բոլոր նրանց, ովքեր պատրաստ են սատար լինելու այս ծրագրին եւ նրա իրագործմանը:

– Ձեր կազմակերպությունը կոչվում է «Նոր ուղի»: Կարելի՞ է ենթադրել, որ ճանաչելով Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը՝ Հայաստանն այլեւս չի կարող օժանդակել Ղարաբաղի ինքնապաշտպանությանը, եւ այդ դեպքում վերջինս դատապարտված է:

– Արդյունքներով ու փաստարկված պետք է խոսել, որովհետեւ զոհերն ու զրկանքները նպատակին չեն մոտեցնում: Վաղ թե ուշ ժողովուրդը հաշիվ է պահանջելու:

Չճանաչելով ինչի՞ ենք հասել: Արդյունքները ասեք, այլապես ստացվում է, որ հարցը լուծելու վրա է, մենք խանգարում ենք: Իսկ երբ ինչ-որ հրաշք կատարվի եւ Ղարաբաղի հանրապետությունը ճանաչվի միջազգային հանրակցության կողմից, Ղարաբաղը չի՞ ապրելու Ադրբեջանի շրջափակմամբ: Ինչպե՞ս են ապրելու: ԵԱՀԽ-ի կամ ՄԱԿ-ի զորերը երկարբյա վարձո՞վ են անցկացնելու, ամեն տան մոտ մի զինվո՞ր են դնելու: Եթե նույնիսկ հարցը լուծվի իշխանությունների ցանկալի ձեւով, միեւնույն է, պետք է գտնել հարեւան ժողովուրդների՝ միմյանց հետ խաղաղ ապրելու բանալին: Երբ թշնամությունը շարունակվեց, նույնիսկ լուծման լավագույն տարբերակներով ղարաբաղցին չի կարող իր հողում ապրել: Ուստի ասել, թե «Նոր ուղի»ն Ղարաբաղը հայաթափելու ծրագիր է, ես դրա մեջ տրամաբանություն չեմ տեսնում: Այլ խնդիր է, թե ինչու են այդպես ներկայացնում:

– Դուք շարունակ փորձում եք ներկայացնել, թե ձեր ուղին միակն է: Մինչդեռ ես կարող եմ որպես այլընտրանք մատնանշել, օրինակ, պաշտպանության նախարար Վազգեն Մանուկյանի այն տեսակետը, որ պետք է ազատագրել Լեռնային Ղարաբաղի ամբողջ տարածքը, ստեղծել ամուր պաշտպանություն եւ ռազմական հաջողություններով ստիպել Ադրբեջանին նստել բանակցությունների սեղանի շուրջ: Ի՞նչ կասեիք այդ մասին:

– Թերեւս այլընտրանք է: Ես հարգում եմ Վազգեն Մանուկյանին, բայց դա անցած փուլի խոստովանությունն է: Մայիս-հունիս ամիսներին կար այդ վիճակը, բայց հնարավորությունը բաց են թողել: Մենք ձեռք ենք բերել պետության ոչ յուրահատուկ մի սովորություն, պահերը բաց ենք թողնում եւ հետո ասում, թե պետք էր այդպես անել: Բոլոր դեպքերում այդ տարբերակն ինձ այսօր հավանական չի թվում, որովհետեւ երբ պետությունը սառեցնում է իր ամբողջ տնտեսությունը ռեսուրսներ չունենալու պատճառով եւ միաժամանակ ձգտում է ռազմական ուժով հաջողության հասնել՝ անհնարին է: Կար ժամանակ, երբ ամբողջ Լեռնային Ղարաբաղը գտնվում էր հայերի ձեռքին: Ոգեւորությունը ինչո՞ւ կորցրեց չափի եւ ժամանակի զգացողությունը: Այն ժամանակ ասում էին՝ Ադրբեջանը կործանման եզրին է: Անիշխանությունից այն պետք է տրոհվեր ինչ-որ ֆեդերացիաների: Երեւակայությունը՝ ահա ինչն է մեր քաղաքականության հերն անիծել: Մենք երբեք չենք կարողացել նպաստավոր պահերը ճիշտ օգտագործել եւ դիվանագիտորեն հարցեր լուծել: Մերը նպաստավորի ժամանակ հոխորտալն է, իսկ հետո աննպաստը խնդրելը: Հեռու չէ այդ օրը: Միթե՞ չենք տեսնում, թե ինչ է կատարվում իրականում: Մեր աչքի առաջ քանդվում, ավերվում է Հայաստանը: Այն, ինչ որ կատարվում է այսօր Զանգեզուրում, պարզապես արքայադրության է Նժդեհի հիշատակի առաջ: Նա ժամանակին բոլշեւիկյան ափցանից երկրամասն ազատեց ու ժառանգեց սերունդներին:

– Ձեր մասին մտավորականության շրջանում տարբեր կարծիքներ կան: Ի՞նչ կասեիք:

– Մտավորականությունը պետք է լինի ազնիվ, շիտակ, մտքի կարողություն ունեցող, երեւույթների խորքը տեսնող եւ ազգի համար ճակատագրական պահին ճշմարտությունն ասող: Կարծիք ասածը հարաբերական ու սուբյեկտիվ հասկացություն է: Չպետք է մոռանալ, որ պաշտոնավարելու շրջանում աշխատել եմ միայն պետական չափանիշներով ու սկզբունքներով: Գիտե՞ք թե դա ինչ է նշանակում:

Ճիշտ հասկացա՞ հարցիդ իմաստը:

– Այո:

– Ասածներս վերաբերում է վերջին երկու տարուն: Բայց դրանից առաջ էլ են ինձ մեղադրել: 1970-80-ականներին գրածներս մերժում էին, ինձ որակելով դաշնակցության գաղափարի կրող: Այսօր այդ նույն մարդկանց մեծ մասը մտել է դաշնակցության մեջ եւ կրկին ինձ մեղադրում է արդեն կոմունիստ ու մարքսիստ որակումներով: Պետական արժեքներից ու որակից զուրկ հայրենասերների այդ տեսակը միայնակ բղավում է, որ ինքը հայրենիքը շատ-շատ է սիրում եւ գիտի «մահ իմացյալի» գաղտնիքը: Մոռանում են, որ Եղիշեի ու Փավստոս Բյուզանդի կողքին եղել են նաեւ Մովսես Խորենացի եւ Ղազար Փարպեցի, որ վերջինները աշխատում էին պատմամշակութային արժեքներն ազատել առասպելներից, տեսիլքից: Հիշեք, թե Խորենացին ինչպես էր դատապարտում անպետական մարդկանց, մարդու համար կարեւորագույն հատկանիշը համարելով բանականությունն ու խոհականությունը: Նման հատկանիշներով օժտված գործիչներին անվանում ասվածակերպ, գայթակղվողներին՝ անկիրթ չարափառներ ու պետության կործանողներ: Ասածս այն է, որ աշխարհընկալումն ամբողջի իմացության համադրումից ու հակադրումից պետք է սինթեզվի: Մասի իմացությունը կամ թեզ է, կամ էլ հակաթեզ: Վերցնենք 19-րդ դարը: Մի կողմից նառոդնիկական հովերով տարված հեղափոխական երիտասարդները, որոնք ցանկանում էին Արեւմտյան Հայաստանն ազատագրել Թուրքիայից Ռուսաստանի կամ Եվրոպայի (ԵԱՀԽ չկար այն ժամանակ, հանկարծ չշփոթեք) օգնությամբ, մյուս կողմից պահպանողական մտածողների մի ողջ փաղանգ, որոնք կոչում էին բանականության եւ խնդրում էին ժողովրդին չտանել փործության: Ցավոք ժամանակին նրանց ձայնը լսող չեղավ: Միայն 1920 թ. պարտությունից հետո դաշնակցության չիկավարները տառապանքի փործով իմաստացած խոստովանեցին, որ սխալվել են: Մեզ կսակեցին, որ երբեք ու երբեք «ազգային բնազդով ու զգացմունքներով» չառաջնորդվենք քաղաքական հարցերում: Բոլոր հայրենասեր քաղաքական գործիչներին ու մտավորականներին, որոնք ինձ մեղադրում են ազգային արժեքների վերաիմաստավորման համար, խորհուրդ կտայի կարդալ դաշնակցության ղեկավարների 1920-60-ական թվականներին գրված գրքերը, հուշերն ու հոդվածները: Նրանք են վերաիմաստավորել իրենց ապրածը: Ճիշտ է, արել են պարտությունից հետո, բայց պատմական գործ են արել: Այնպես որ հայհոյանքը չիմացությունից է, որն իր ներքին ծնում է «ներքին թշնամի» փնտրելու անլուրջ զբաղմունքը: Հիշեք, թե ինչպես վարվեցին Գուրգեն Մահարու հետ, երբ լույս տեսավ նրա «Այրվող այգեստաններ» վեպը: Ցավով հիշում եմ, որովհետեւ դա իմ ուսանողական սերնդի ողբերգությունն էր նաեւ: Այսօրվա պես հիշում եմ Քրիստոսի տառապանք կրած 20-րդ դարի մեր մնայուն արժեքի տանջահար դեմքը: Ով է մեզ բոլյլ տվել: Արամից բոլյլտվություն ստացե՞լ էինք իրեն Մահարուց պաշտպանելու այդպիսի վայրենի մեթոդներով: Համոզված եմ Արամը կենդանի լիներ, կհամբուրեր Մահարու ճակատը: Ասացին հերետիկոս է: Առանց հերետիկոսության ի՞նչ գրականություն: Արամն էլ էր հերետիկոս պետական գործերում: Թող լիներ եւ «Անլռելի զանգակատունը», եւ «Այրվող այգեստանները»: Երբ այդպես լիներ, այսօր ավելի պատրաստ կլինեինք: Այդ պատճառով էլ այսօրը երեկվանից չի տարբերվում, որովհետեւ ե՛րեկ նոր որակ ու արժեքներ ձեռք չբերեցինք այսօրվա համար: Վաղը եւս նույնը կլինի, որովհետեւ այսօր էլ չենք փոխվում: Հակարուրքական մոլուցքով վանեցիներին վանեցի Մահարու դեմ հրահրած մարդիկ իմաստացած տարիքում խորհելու փոխարեն այսօր էլ հանգիստ չեն թողնում Ռաֆայել Իշխանյանին: Ինչու չենք կարողանում մարդուն թեկուզ արժանվույն գնահատել կենդանության ժամանակ: Թող լսի, թող իմանա, որ այս հողը հարուստ է իրենով: Թող որ տարի կամ փաստի մեջ երբեմն սխալվի, բայց ճշմարիտ ու ամբողջական մտածողություն է: Ավարտեմ խոսքս: Ցավոք ու տառապանք հարցերի շուրջ անբուժելի են անլրջությունը եւ մակերեսային դատողությունը: Կրկին հայտնագործություն չանենք: Մեյթրից ու Թեսչերից չնեղանանք: Միեւնույն է, անգլիական նավերը հայկական լեռներ չեն բարձրանալու:

Այս հարցի շուրջը եւս «Նոր ուղի»ն հրավիրում է խոսակցության:

– Ի՞նչ կարծիքի եք նախագահի վերջին ելույթի մասին:

– Հանրապետության նախագահի ընտրվելուց հետո Լեւոն Տեր-Պետրոսյանի ինչպես քաղաքականությունից, այնպես էլ ելույթներից ես ոչինչ չեմ հասկանում: Վերջին ելույթի մասին: Ինձ թվում է, որ գոնե այդ հավելյալ ելույթում պետության ղեկավարը ժողովրդի բախտը տնօրինող Գերագույն խորհրդին եւ ժողովրդին հստակ ու հասկանալի պետք է ասեր, թե ի՞նչ քաղաքականություն է վարել: Արդյունքները ո՞րն են: Ինչպե՞ս է ինքը տեսնում երկիրն այս վիճակից դուրս բերելու քայլերի հերթականությունը: Անշուշտ տնտեսական բարեփոխումներն անհրաժեշտ են, բայց այսօր գլխավորը երկիրը կործանումից ու բարոյալքումից փրկելն է: Ասում են պետական ունեցվածքը գողանում են, թալանում: Պետություն լիներ, պետության շահը պաշտպանողներ լինեին, չէին գողանա: Ազգային-ազատագրական պայքարի նկած Հայաստանն այսօր նման է առք ու վաճառքի մի հսկայական բազարի: Զարմանալի ու հակասական է, բայց փաստ է: Այս քաոսի պայմաններում սկսել տնտեսական բարեփոխում, նշանակում է երկիրը վերջնականապես վերածել ախոռի: Տնտեսության մի ձեւից մյուսին անցնելն խոսքին դժվար լուծելի խնդիր է: Այն պահանջում է խաղաղ իրավիճակ, բարոյական դաշտ, ֆինանսավարկային նոր համակարգ, օրենսդիր-գործադիր իրավական մարմինների փոխհամաձայնեցված գործունեություն: Ամենակարեւորը: Ես չգիտեմ պատմության մեջ դեպք, երբ պետությունը մի կողմից պատերազմում է, մյուս կողմից տնտեսության պետական ձեւից անցնում մասնավորին: Սա եւս ապացույց է, որ մեր իշխանությունների վարած քաղաքականությունը ամբողջությամբ նման է հակասությունների հանգույցի: Համոզված եմ Ղարաբաղի վերջնական հայաթափումը կանխել եւ Հայաստանն այս վիճակից կարող է դուրս բերել այս ծրագրի դրույթները հստակ եւ համակարգված քաղաքական գիծ դարձնելը: Դժվար է, ծանր է: Համաձայն եմ: Թափված արյուն կա, հազարավոր զոհեր ու զրկանքներ կան: Բայց ժամանակը չի սպասում: Այսօր դեռեւս կարելի է դրությունը փրկել: Եթե այդպես շարունակվի, վաղը ժողովուրդը կանգնելու է վերջին կռիվ տալու ողբերգական փաստի առջեւ: Մինչեւ միջազգային դիվանագետները գտնենք ազգի ինքնորոշման իրավունքի ու պետության տարածքային ամբողջականության սկզբունքների զուգադրումը, Ղարաբաղում հայ չի մնա, իսկ Հայաստանում՝ պաշտպանելու անհիմն ինչ: Մեր առաջարկածը պարտություն չէ, պարտությունից ու կործանումից խուսափելու ծրագիր է: Պատմությունը մեզ դասավոր... ■

Քուվեյթյան ճգնաժամից հետո արաբական աշխարհը հայտնվեց կարկամած վիճակում: Դա հետեւանք էր մի գործընթացի, որը ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ սաղմնավորվեց 70-ականների կեսերին, երբ եգիպտական քաղաքականությունը 180 աստիճան շրջադարձ կատարեց Արեւելքից դեպի Արեւմուտք: Այդ գործընթացի հերթական օղակներն էին 1978–79 թթ. Քեմփ Դեւիդյան համաձայնագրերը, 1980–88 թթ. իրաք-իրանյան պատերազմը, 1982 թ. Իսրայելի ներխուժումը Լիբանան, 1990–1991 թթ. Ծոցի ճգնաժամն ու պատերազմը եւ վերջապես 1991 թ. Մադրիդում սկսված արաբ-իսրայելական «խաղաղության» բանակցությունները, որոնք ըստ երեւույթին վերջնական օղակը չեն հանդիսանում շարադրված այդ իրադարձությունների շղթայում: Այդ ուղղությամբ ներկայումս Վաշինգտոնը պատրաստվում է երկու «թեժ կետեր» առաջացնել Միջին Արեւելքում: Առաջինը Պարսից Ծոցի արաբական երկրների եւ Իրանի միջեւ, իսկ երկրորդը արաբ-իսրայելական կողմերի միջեւ, քանզի բոլոր ցուցանիշները մատնանշում են, որ այդ երկու շրջաններում էլ «բանակցելու լեզուն» գտնվում է փակուղում:

Ամերիկյան քաղաքականության մասին նշված ենթադրությունը կարող է անհավանական թվալ: Բանն այն է, որ Իրանի իսլամական հեղափոխության առաջնորդ Խոմեյնին 1979 թ. իշխանության հասնելով առհասարակ որդեգրեց հակաամերիկյան քաղաքականություն, այդ թվում նա խզեց իր երկրի հարաբերությունները Եգիպտոսի հետ եւ արձակեց մի ֆեթվա (որոշում), ըստ որի մերժելի համարվեց Քեմփ Դեւիդը եւ որդեգրվեց պաղեստինյան հեղափոխության պաշտպանության կուրս: Փաստորեն պաղեստինյան դատը եւ հեղափոխության արտահանումը դարձան այն գործոնները, որոնց միջոցով Թեհրանը փորձեց 80-ական թթ. առ այսօր ազդեցության ոլորտներ ստեղծել արաբական երկրներում: Թեհրանը կարծր դիրքորոշում ընդունեց նաեւ արաբ-իսրայելյան բանակցությունների դեմ: Ավելին, նա անցկացրեց Մադրիդի համաժողովին զուգահեռ մի խորհրդաժողով, որտեղ հավաքվել էին այն ուժերը, որոնք դեմ էին Իսրայելի հետ բանակցելու սեղանի՝ շուրջ նստելուն: Նրանք իրենց եզրափակիչ հայտարարության մեջ հայտնեցին, թե «պաղեստինյան դատը համարվում է իսլամական աշխարհի գլխավորագույն հարցը», եւ կոչ արեցին Ինթիֆադայի աջակցությանը եւ այլն:

Ի տարբերություն Իրանի, Եգիպտոսը Իսրայելի հետ հաշտության պայմանագիր կնքելուց հետո միշտ հորդորել է արաբական պետությունների ղեկավարություններին եւ պաղեստինցիներին հետեւել իր քայլին: Դրանով առաջին հերթին նա ձգտում էր արդարացնել իր սեպարատ հաշտությունը, որը բավական թուլացրեց համարաբական համերաշխությունը, որն իր հերթին մասամբ պատճառ հանդիսացավ վերը նշված իրադարձություններին:

Քուվեյթյան ճգնաժամից հետո ամերիկյան քաղաքականությունը գերիշխող բնույթ ունեցավ արաբական աշխարհում, հատկապես Ծոցի երկրներում, որտեղ պաղեստինյան դատը տեղատվություն ապրեց ի հետեւանս Պաղեստինի ազատագրության իրաքամետ կեցվածքի: Ծոցի երկրները հայտնվելով «անզոր» վիճակում, մի կողմից բազմապատկեցին Արեւմուտքից գնված զենքն ու զինամթերքը, որն ինքնաբերաբար հանգեցրեց նրա հետ ավելի սերտ քաղաքական կապերի զարգացմանը, իսկ մյուս կողմից նրանք ստորագրեցին Եգիպտոսի եւ Սիրիայի հետ կնքել «Դամասկոսի հռչակագիր»ը, որը հիմնականում նախատեսում էր Կահիրեի եւ Դամասկոսի ռազմական աջակցությունն այդ երկրներում, որոնք իրենց հերթին վերջիններիս փոխադարձաբար տնտեսական օգնություն էին ցուցաբերելու: Սակայն այս պայմանագիրն առայժմ չի իրագործվել, հակառակը, այն գտնվում է «մահամերձ» վիճակում: Պատճառն այն է, որ այս պայմանագիրը, որը կոչված է Ծոցի արաբական երկրների պաշտպանությանը, Արեւմուտքը փորձում է օգտագործել Իրանի դեմ պատերազմ հրահրելու նպատակով: Իսկ Արեւմուտքը դրանով նպատակ ունի.

1. Մեղմել արաբական ճնշումն ընդդեմ Իսրայելի, որը համառորեն խուսափում է զիջումներ կատարել խաղաղության բանակցություններում, որոնց ձախողման դեպքում արեւմտյան, մանավանդ ԱՄՆ-ի քաղաքականության ճշմարտացիությունը խիստ կվտանգվի Միջին Արեւելքում:

2. Սահմանափակել Իրանի հետզհետե մեծացող ռազմական եւ քաղաքական դերը:

Այս իրականությունից ելնելով Եգիպտոսը եւ առավել եւս Սիրիան, որը ռազմավարական կապեր ունի Իրանի հետ, չէին ցանկանա վերջինիս դեմ սանձազերծել մի անիմաստ պատերազմ, որը կարող է առավելագույնս թուլացնել Իսրայելին օղակող արաբական երկրներին, ուստի եւ երկար ժամանակով անհնար դարձնել Թել Ավիվի կողմից գրավված նրանց հողերի ազատագրումը:

Բայց եւ այնպես, եթե ԱՄՆ-ին չհաջողվի Պարսից Ծոցում երրորդ պատերազմ առաջացնել, ապա նրա համար անխուսափելի կլինի լուծել արաբ-իսրայելական հակամարտությունը խաղաղ ճանապարհով կամ, Իսրայելի կողմից նախաձեռնված հերթական պատերազմով:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՍՈՎԱՍԵՅԱՆ

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՒՄ ԵՆ ԵՐԿՈՒ «ԹԵԺ ԿԵՏԵՐ»

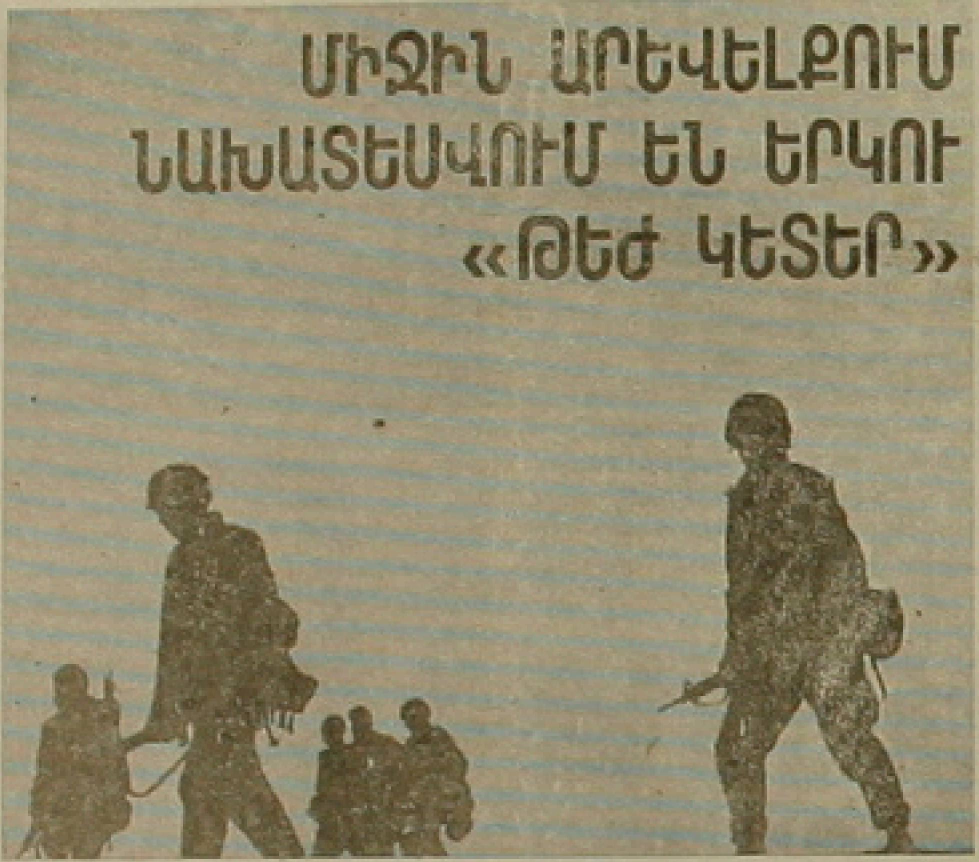

Լուրերի հոսք

Կարգավորման քաղաքական ձեւերը դեռ սպառված չեն

«ԱՄՆ-ը, Գերմանիան եւ Արեւմուտքի մի շարք այլ պետություններ, ըստ երեւույթին, ընտրել են հարավսլավական ճգնաժամի ուժային լուծման ճանապարհը», «ԻՖ»-ին տված հարցազրույցում հայտարարեց Ռուսաստանի բարձրաստիճան դիվանագետը: Նրա կարծիքով, նախագահ Ջ. Բուշը ձգտում է «արձակել իր ժառանգորդ Բիլ Քլինթոնի ձեռքերը», որ նա ժառանգի նույնիսկ չլուծված, սակայն առնվազն լուծված փուլում գտնվող խնդիրը: «Մոտենում է վճռական պահը», ասաց դիվանագետը: Այն հարցին, թե ինչպիսին կլինի Ռուսաստանի քաղաքականությունը Սերբիայի վերաբերյալ, դիվանագետը պատասխանեց, որ «դա ապագայի գործն է», հասկացնելով, որ ամեն ինչ կախված կլինի Բելգրադից: Նրա խոսքերով, Մոսկվայում գտնում են, որ կարգավորման քաղաքական ձեւերը «դեռ չեն սպառվել»:

Կհանդիպեն ԱՊՀ միջուկային երկրների պաշտպանության նախարարները

Ինչպես հաղորդեցին «ԻՖ»-ին ԱՊՀ միացյալ ուժերի գլխավոր հրամանատարության մամուլի ծառայությունում, Համագործակցության 4 միջուկային երկրների պաշտպանության նախարարների հանդիպումը նշանակված է 1993 թ. հունվարի 12-ին: Մամուլի ծառայության ներկայացուցչի խոսքերով, գլխավոր հրամանատար Եվգենի Շապոշնիկովը եւ նախարարները համաձայնեցրել են այդ հարցերը: Միեւնույն ժամանակ նա հասկացրեց, որ հանդիպումը կարող է հետաձգվել եւ տեղի ունենալ ԱՊՀ գագաթաժողովի նախօրեին, որը նախատեսված է հունվարի 22-ին:

Մոլդովայի արտահանումները 28 միլիոն դոլար

Ընթացիկ տարվա 10 ամիսների ընթացքում Մոլդովան արտահանել է մոտ 28 միլիոն դոլարի արտադրանք: Այդ մասին հաղորդեց հանրապետության արտաքին տնտեսական կապերի նախարարի առաջին տեղակալ Արթուր Գերմանը: «Վեչերնի Կիշինեւ» թերթին տված հարցազրույցում նա ասաց, որ ներկա տարին Մոլդովան դուրս է եկել համաշխարհային շուկա, ներկայացնելով այնտեղ գյուղարդյունաբերության սեկտորի մի շարք ապրանքներ՝ եթերային յուղեր, պահածոներ, գինիներ, տոմատ մածուկ, կանաչ սիսեռ: Արթուր Գերմանը գտնում է, որ հանրապետությունը մեծ հնարավորություններ ունի ավելացնել արտահանվող արտադրանքի քանակը: Ըստ նրա, արտաքին տնտեսական կապերի նախարարությունը միայն մեկ նիստի ժամանակ թույլատրել է 2[illegible] միլիոն դոլարի ապրանքների արտահանումը: Արտաքին առեւտրի թույլտվությունների ընդհանուր քանակի 80 տոկոսն ընկնում է Ռումինիայի վրա:

Ռուսաստանը միջնո՞րդ

Դեկտեմբերի 28-ին Մոսկվայում պաշտոնական այցով գտնվող Մալթայի վարչապետ Ֆենեկ Ադամին հանդիպում ունեցավ Ռուսաստանի արտգործնախարարի տեղակալ Սերգեյ Լավրովի հետ: Պատասխանելով «ԻՖ»-ի թղթակցի հարցերին, Մալթայի կառավարության ղեկավարի տեղակալ, արտգործնախարար Գվիդո դե Մարկոն դրականորեն գնահատեց Ռուսաստանի ղեկավարության ներկայացուցիչների հետ բանակցությունների արդյունքները, որոնց ընթացքում ստորագրվել են բարեկամության եւ համագործակցության մասին հռչակագիրը եւ տարբեր ոլորտներում երկկողմանի հարաբերությունները կարգավորող մի շարք փաստաթղթեր: Ինչպես հաղորդեց Մալթայի նախարարը, կողմերը մանրամասն քննարկեցին նաեւ նախկին Ֆեդերատիվ Հարավսլավիայում ստեղծված իրավիճակը: Դե Մարկոյի կարծիքով, Ռուսաստանը կարող է «չափազանց կարեւոր միջնորդ» հանդիսանալ հարավսլավական ճգնաժամի կարգավորմանը:

Գաղտնազերծվել են ԽՍՀՄ զինուժերի կորուստները

Ռուսաստանի ռազմական հրատարակչությունը (Վոյենիզդատ) հրատարակել է «Գաղտնիության կնիքը վերացված է» գիրքը, որն իրենից ներկայացնում է 1918-ից մինչեւ 1989 թ. մարտական գործողություններում, ռազմական կոնֆլիկտներում եւ պատերազմներում խորհրդային զինված ուժերի անձնակազմի եւ ռազմական տեխնիկայի կորուստների վիճակագրական հետազոտություն:

«Մարդկային անվերադարձ կորուստների» ամենամեծ թիվն ընկնում է 2 ամենածանր պատերազմների վրա՝ քաղաքացիական (1918-1922) եւ Մեծ Հայրենականի (1941-1945 թ.): Հաշվարկների արդյունքներով, Հայրենական պատերազմի տարիների ընթացքում (այդ թվում 1945 թ. Հեռավոր Արեւելքում Ճապոնիայի դեմ ռազմական գործողությունները) խորհրդային զինված ուժերի ընդհանուր կորուստների թիվը կազմել է 8 միլիոն 668 հազար 400 մարդ: Ընդ որում բանակն ու նավատորմը կորցրել են 8 միլիոն 509 հազար 300 մարդ, ներքին զորքերը 97 հազար 700 մարդ, սահմանապահ զորքերը եւ ՊԱԿ-ի մարմինները՝ 61 հազար 400 մարդ:

Մեծ հայրենական պատերազմի տարիների ընթացքում երկրի ուղղակի մարդկային կորուստները կազմում են գրեթե 27 միլիոն մարդ: Նրանց թվում են մարտերում սպանված եւ վերքերից զոհված զինծառայողներն ու պարտիզանները, սովից ու հիվանդություններից մեռածները, ռմբակոծումների, հրետակոծումների եւ պատժիչ գործողությունների ժամանակ զոհված խաղաղ խորհրդային քաղաքացիները:

Միջպատերազմական ժամանակահատվածում (1923-1940) տեղի ունեցած մարտական գործողություններում եւ ռազմական կոնֆլիկտներում Կարմիր բանակի անձնակազմի կորուստները կազմել են 139100 մարդ: Ընդ որում նրանցից ամենաշատը զոհվել են 1939 թ. Խալխին-Գոլ գետի շրջանում Ճապոնիայի հարձակումը հետ մղելու (8931 մարդ) եւ 1939-1940 թթ. խորհրդա-ֆիննական պատերազմի (126875 մարդ) ժամանակ: 1950-1989 թթ. այլ երկրներին ինտերնացիոնալ ռազմատեխնիկական օգնություն ցուցաբերելու, ինչպես նաեւ սահմանապահ ռազմական կոնֆլիկտները վերացնելու ժամանակ զոհվել է 16,1 հազար խորհրդային զինծառայող, որից 14453-ը զոհվել է Աֆղանստանում: Անհայտ կորել եւ գերի է ընկել 417 զինծառայող, որից 119 ազատվել է գերությունից, 97-ը վերադարձել է հայրենիք, իսկ 22-ը գտնվում է այլ երկրներում: ■

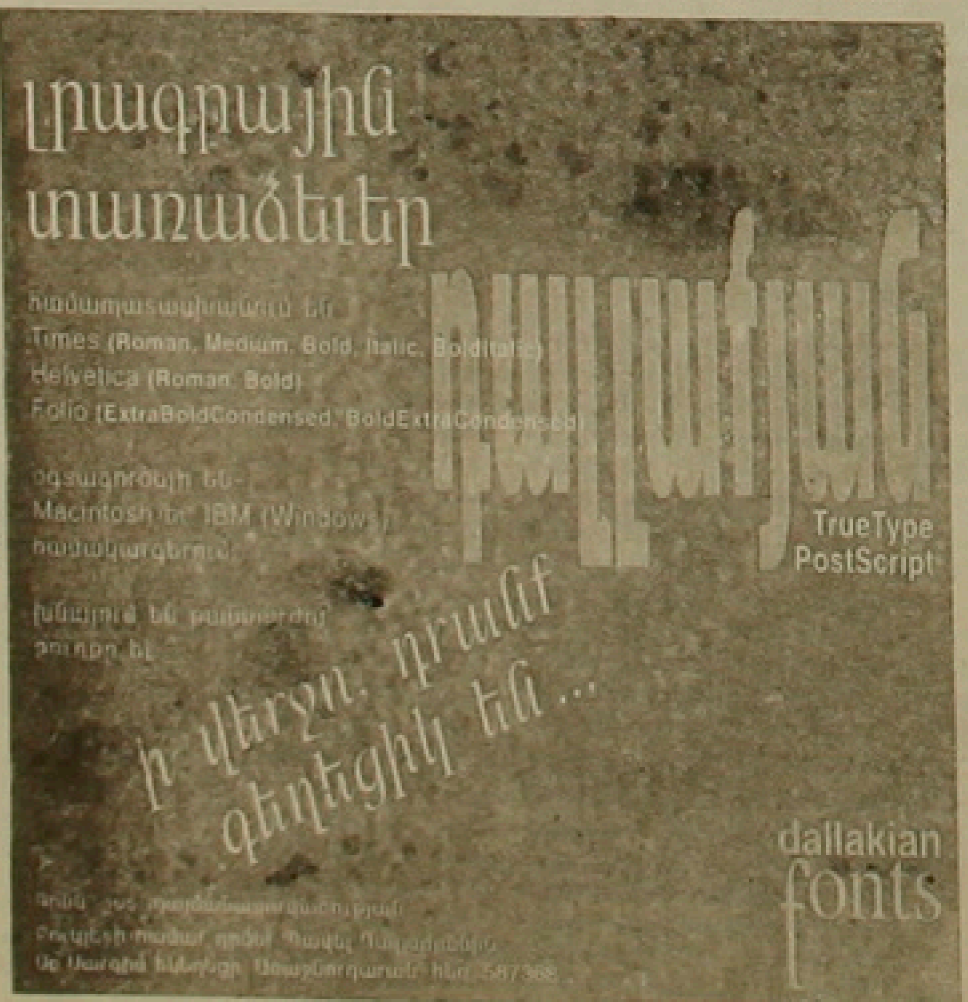

ԱՊՀ

Մարշալ Շապոշնիկով. Միացյալ պաշտպանություն

ԱՊՀ միացյալ զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարությունն առաջարկում է քննարկել Համագործակցության շրջանակներում միացյալ պաշտպանության ստեղծման գաղափարը: Այդ մասին հայտարարեց Համագործակցության միացյալ ուժերի գլխավոր հրամանատար մարշալ Եվգենի Շապոշնիկովը, ելույթ ունենալով Սանկտ-Պետերբուրգում տեղի ունեցող ԱՊՀ միջպետական ժողովի նիստում: Նա նշեց, որ «ռազմական ինտեգրացումը մահափորձ չէ ինքնիշխան պետությունների անկախության դեմ», այլ անհրաժեշտություն: Ե. Շապոշնիկովը նշեց, որ Համագործակցության միայն 6 պետություն է ստորագրել կոլեկտիվ անվտանգության համակարգ ստեղծելու մասին պայմանագիրը եւ միայն 3 խորհրդարան է վավերացրել այն: Նրա խոսքերով, «Համագործակցության զինված ուժերի մարտական պատրաստվածությունն ամենալուրջ մտահոգություն է առաջացնում, իսկ փլուզման ընթացքը հնարավոր չէ կանգնեցնել», երբ պետությունները լուրջ միջոցառումներ չընդունեն անվտանգության հարցերի շուրջ իրենց ջանքերը համախմբելու ուղղությամբ:

Շապոշնիկովը հայտնեց, որ ԱՊՀ մասնակից պետությունների միջեւ կնքված պայմանագրերի եւ համաձայնագրերի կեսից ավելին վերաբերում են ռազմական ոլորտին, սակայն նրանց մի մասը չի հաստատվել հանրապետությունների օրենսդիր մարմինների կողմից, իսկ որոշ պետություններ խախտում են այդ պայմանագրերն ու համաձայնագրերը: Ինչպես հաղորդեց մարշալը, ԱՊՀ գլխավոր հրամանատարությունը մշակել է Համագործակցության պետությունների ռազմական օրենսդրության մերձեցման մասին օրենքի նախագիծը, որը հնարավոր է ներկայացնել միջխորհրդարանական ժողովի հաջորդ նիստին: ■

digitised by A.R.A.R.@

Լուրեր-Համառ

Վնասը կազմում է 90 միլիարդ ռուբլի

90 միլիարդ ռուբլի է գնահատվում Տաջիկստանում արդեն կես տարի տեղի ունեցող ազգամիջյան կոնֆլիկտից հասցված վնասը: Այդպիսի տվյալներ են հրապարակվել Տաջիկստանի էկոնոմիկայի եւ ֆինանսների նախարարության դեկտեմբերի 28-ի կայացած նիստում, որին մասնակցում էին հանրապետության առաջատար տնտեսագետները: Ինչպես «ԻՖ»-ին տված հարցազրույցում նշեց Տաջիկստանի վարչապետ Աբդումալիկ Աբդուլլոջանովը, անցած ժամանակահատվածում նախնական հաշվարկներով զոհվել է 10-20 հազար մարդ, անօթեւան մնացել 120 հազար ընտանիք կամ մոտ 100 հազար մարդ: Նրանցից մոտ 100 հազարը զինված բախումների գոտուց փախել է Աֆղանստան:

Տաջիկստանն ու Աֆղանստանը քննարկում են փախստականների հարցը

Երեկ Դուշանբեում Տաջիկստանի արտգործնախարարության փորձագետները բանակցություններ են վարել Աֆղանստանի հյուսիսային գավառների գերագույն ռազմական խորհրդի եւ Աֆղանստանի իսլամական շարժման ներկայացուցիչների հետ տաջիկ փախստականների խնդրի շուրջ, որոնց թիվն աֆղանական տարածքում արդեն գերազանցել է 100 հազար մարդուց: Ավելի վաղ Տաջիկստանի խորհրդարանի նախագահ Էմոմալի Ռահմոնովը հանրապետության հարավային շրջաններ կատարած այցելության ժամանակ հայտնել էր այդ խնդիրը «բարձր մակարդակով» քննարկելու մտադրությունը: Այդ հարցի լուծումը զգալի չափով դժվարանում է այն պատճառով, որ փախստականների մի մասը հայտնվել է Աֆղանստանի իսլամական կուսակցության ղեկավար Գուլբեդդին Հեքմաթյարի ջոկատների կողմից վերահսկվող տարածքում, որոնք չեն կատարում Քաբուլի կառավարության որոշումները: Դուշանբեի հանդիպմանն այդ խմբավորումների ներկայացուցիչները ներկայացված չեն եղել:

Ուկրաինան խստացնում է պատժամիջոցները Հարավսլավիայի նկատմամբ

Դեկտեմբերի 28-ին Ուկրաինայի Նախարարների կաբինետը հավանություն տվեց «Հարավսլավիայի նկատմամբ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի պատժամիջոցների ռեժիմը խստացնելու մասին» որոշմանը: Փաստաթուղթը պարտավորեցնում է, որ Ուկրաինայի նախարարությունները, տնտեսական հիմնարկները եւ կազմակերպությունները «խստորեն պահպանեն» Հարավսլավիայի դեմ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի պատժամիջոցները Հարավսլավիայի տարածքով ուժանյութերի, մետաղների, քիմիական արդյունաբերության արտադրանքի, տրանսպորտային միջոցների տարանցիկ փոխադրումները իրականացնելու ժամանակ:

Դատախազությունը գործ է հարուցում

Դաշնակցային Ռուսաստանի զորքերի Դուշանբեի կայազորի ռազմական դատախազությունը քրեական գործ է հարուցել երեք ռուսաստանցի զինծառայողների մահվան փաստի կապակցությամբ: Նրանց դիակները օրերս հայտնաբերվել են Դուշանբեից 25 կմ արեւելք գտնվող Կոֆարնիհոն քաղաքի շրջանում: Ինչպես հաղորդեցին «ԻՖ»-ին Դաշնակցային Ռուսաստանի գլխավոր ռազմական դատախազությունում, անհրաժեշտ է փորձաքննություն եւ հետաքննություն անցկացնել մեղավորներին գտնելու համար: Գործը ավարտելուց հետո այն կհանձնվի տեղական իրավապահ մարմիններին: Ռուսաստանի ռազմական դատախազության պատասխանատու աշխատակցի խոսքերով, Տաջիկստանի իշխանությունները դեռ չեն խոչընդոտել քննիչների գործողություններին: ■

Մարզական

ՍԱՄԱՐԱՆՉԸ ՖԱՇԻՍՏ Է ԵՂԵԼ

Միջազգային օլիմպիական կոմիտեի նախագահ Խուան Անտոնիո Սամարանչը, CNN հեռուստաընկերության գլխավոր տնօրեն, Բարի կամքի խաղերի հիմնադիր Տեդ Թըրները եւ Ռուսաստանի ՄՕԿ-ի նախագահ Վիտալի Սմիռնովը համաշխարհային սպորտին մեծ ծառայություն մատուցելու, նրա տարածման եւ զարգացման համար արժանացել են հատուկ մրցանակի: Սակայն այսօր մենք չենք խոսի նշված փաստի մասին, այլ կանդրադառնանք մեծ սպորտի մութ կողմերին, որի մասին կամ համեստորեն լռում են, կամ էլ խոսում շշուկով: Խոսքն օլիմպիական խաղերի մասին է:

Ժամանակակից օլիմպիական խաղերը, ինչպես նաեւ ֆուտբոլի, թեթեւ աթլետիկայի, ավտոսպորտի («Ֆորմուլա-1»), թենիսի («Մեծ սաղավարտի» մրցումներ) աշխարհի առաջնությունները այլ բան չեն, քան թատերական ներկայացում: Նրանք բեմադրվում են միայն ու միայն դրամ վաստակելու համար, իսկ նրանց ցուցադրումը հեռուստատեսությամբ մեծ գումարներ է բերում նրա կազմակերպիչներին, քանի որ ցուցադրման իրավունք ձեռք բերելու համար անհրաժեշտ է մուծել տասնյակ միլիոններ:

Մարզիկներն այսօր դերասաններ են, որոնց ցուցադրումը մեծ շահույթ է բերում հեռուստաընկերություններին: Նրանք որպես «խայծ» օգտագործվում են գովազդների եւ նորանոր դրամական ներդրումների համար: Այդ ողջ աուկցիոնն անելու համար անհրաժեշտ է միջնորդ, իսկ դրա դերը կատարում է Միջազգային օլիմպիական կոմիտեն (ՄՕԿ): Մինչեւ 1984 թ. Լոս-Անջելեսի օլիմպիական խաղերը ՄՕԿ-ը դժվարությամբ էր փակում խաղերի կազմակերպման ծախսերը: Սակայն այդ տարի ՄՕԿ-ը ոչ միայն փակեց, այլեւ 215 միլիոն դոլար եկամուտ ստացավ ցուցադրման իրավունքի վաճառելուց եւ բազմաթիվ այլ գովազդային գործարքներից:

Սկսած այդ ժամանակվանից աշխարհի խոշորագույն քաղաքներն ակտիվորեն պայքար են մղում իրենց մոտ խաղերն անցկացնելու իրավունքը ձեռք բերելու համար: Իսկ դրա իրավունքը տալիս է միայն ՄՕԿ-ի 95 անդամներից 48 ձայնը, որը հնարավորություն է տալիս հաղթող քաղաքի դրամագլուխը 2 միլիարդ դոլարով ավելացնել, ինչպես եղավ այս տարի Բարսելոնում: Իսկ ինչ է անհրաժեշտ մրցող քաղաքներին: Դրա համար նրանք իրենց մոտ են հրավիրում ՄՕԿ-ի անդամներին, որոնք պետք է տեսնեն ու գնահատեն օլիմպիական մարզակառույցների վիճակը եւ որոշեն արժանավորին:

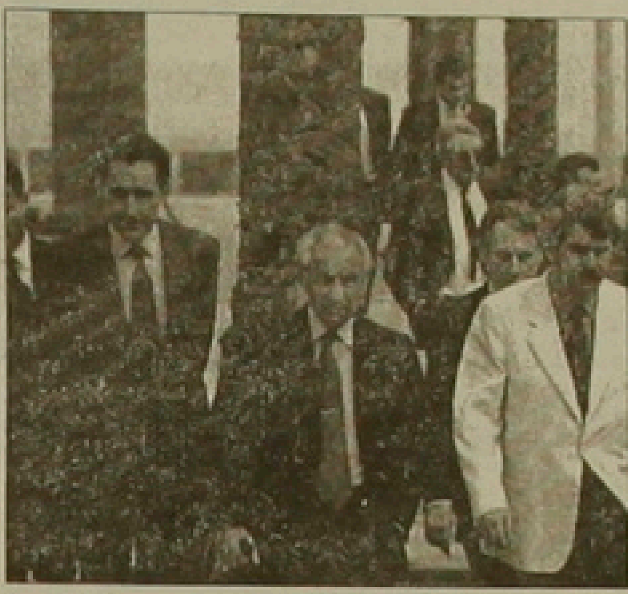

Իրականում այդ իրողությունը վերածվում է շքեղ ընդունելությունների եւ ճաշկերույթների, որի ընթացքում կատարվում են ՄՕԿ-ի անդամի բոլոր կամակատարությունները՝ միլիոնների հասնող կաշառքից մինչեւ աղջիկներ: Եւ այդ ամենը 48 անհրաժեշտ ձայների համար: Քաղաքների մրցույթը շարունակվում է: Այժմ դրանք ութն են՝ Պեկին, Տաշքենդ, Միլան, Սիդնեյ, Ստամբուլ, Բեռլին, Մանչեսթր եւ Բրազիլիա:

Այս տարվա սկզբին գերմանական հեռուստատեսությամբ հաղորդվեց, որ «բեռլինյան թիմը» սկսել է փաստաթղթեր հավաքել ՄՕԿ-ի բոլոր անդամների վերաբերյալ, որպեսզի բաղձալի ձայներ ստանալու համար գիտենա ում ինչ առաջարկել՝ դրամ, թե՞ սեքս: Վճռականորեն է տրամադրված նաեւ Պեկինը: Իսկ դա նրան պետք է, որպեսզի հարթի այն բոլոր խնդիրները, որոնք առաջացել էին 1989 թ. Տյանանմեն հրապարակի դեպքերից հետո: Դրա համար էլ անհրաժեշտ է աներեւակայական չափերի հասնող կաշառք: Եւ այդ ամենը ընդամենը մեկ ձայն ավել ստանալու համար: Այդ հեքիաթային աշխարհում ապրելու համար ՄՕԿ-ի անդամները պարտական են երկու մարդու՝ մարզական հագուստի աշխարհի խոշորագույն «Ադիդաս» ֆիրմայի տնօրեն գերմանացի Հորստ Դասսլերին եւ ՄՕԿ-ի նախագահ իսպանացի Խուան Անտոնիո Սամարանչին:

Բայց ամենահետաքրքրականը Սամարանչի քաղաքական կենսագրությունն է:

Մոտ քառասուն տարի Սամարանչը ծառայել է ֆաշիստներին: Նա հպարտ կրում էր իսպանական ֆաշիստների երկնագույն վերնաշապիկը եւ միշտ աջ ձեռքը վեր պարզած ողջունում: Սամարանչը կուսակցության շարքերն է անցել փաստորեն մի քանի տարի առաջ այն բանից հետո, երբ ողջ աշխարհն իմացավ նացիստների մահվան ճամբարների մասին եւ մինչեւ 1975 թ. նա շարունակում էր ողջունել աջ ձեռքը վեր պարզած, չնայած այդ ժամանակ արդեն ՄՕԿ-ի փոխնախագահն էր: Մադրիդի պետական արխիվում պահպանվող փաստաթղթերն ու լուսանկարներն ապացուցում են այդ ամենը: Լուսանկարներից մեկում նա ֆաշիստական համազգեստով խոնարհված է իր սիրելի առաջնորդի՝ դիկտատոր Ֆրանկոյի առջեւ: Պահպանված փաստաթղթերն ապացուցում են, որ Սամարանչը սպորտն օգտագործել է իր նպատակների համար: Իսպանական կառավարությունում լինելով սպորտի հարցերով նախարարը, պաշտոնական փաստաթղթերում նա միշտ էլ ստորագրել է հետեւյալ նշանաբանով. «Վեր բարձրացված ձեռքով ողջունում եմ ձեզ»:

Համարվելով հմուտ քաղաքական գործիչ, նա մեծ հաջողությունների է հասել դիկտատոր Ֆրանկոյի օրոք: Սամարանչը հավասարիմ մնաց իսպանական ֆաշիստների գաղափարներին, նույնիսկ Ֆրանկոյի մահվանից հետո: Իսկ 1977 թ. ապրիլի 23-ին, երբ տապալվեց ֆաշիստական դիկտատուրան, Բարսելոնի բնակիչները պահանջեցին նրան հեռացնել կառավարությունից: Եւ նա շուտով հեռացավ: Նշանակվեց Իսպանիայի դեսպանը ԽՍՀՄ-ում, այդ պաշտոնում լինելով 1977 թ. մինչեւ 1980 թվականը: Այդ ժամանակաընթացքում իր ողջ դիվանագիտական հմտությունը ներ է դրել, որպեսզի ավելի ընկնի կոմունիստական ղեկավարության մոտ: Դա նրան հաջողվեց: ՄՕԿ-ի նախագահ դառնալու համար կոմունիստական բլոկի երկրների անդամների ձայնն էլ վճռորոշ դարձավ նրա այդ բարձր պաշտոնում ընտրվելու համար: Այսօր էլ Սամարանչը շարունակում է սերտ կապերի մեջ մնալ Մոսկվայի հետ, հաճախակի այցելելով Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինին: Իսկ նրանց հանդիպման միջնորդը հիմնականում Ռուսաստանի ՄՕԿ-ի նախագահ Վիտալի Սմիռնովն է: Պատահական չէ, որ վերջերս Սամարանչը օլիմպիական մեծ մեդալով պարգեւատրեց Ելցինին: Իսկ մինչ այդ այդպիսի մեդալներ էին ստացել Էրիխ Հոնեկերը, Նիկոլաե Չաուշեսկուն, Թեոդոր Ժիվկովը, Հագդարժավ Մագվան, Ժեն Լյան Խեն եւ շատ ուրիշ քաղաքական գործիչներ, որոնց ներդրումը մեծ սպորտում ընդհանրապես չի երեւում:

Այն բանից հետո, երբ ԽՍՀՄ-ը դադարեց գոյություն ունենալուց նորանկախ պետությունների թիմերը դրամական ծանր կացության մեջ ընկան եւ Ալբերվիլ ու Բարսելոն մեկնելու համար նրանց մեկ միլիոն դոլարի օգնության հասավ «Ադիդաս» ֆիրմայի գլխավոր տնօրեն Դասսլերը: Իսկ դրա փոխարեն Ռուսաստանի ՄՕԿ-ի նախագահ Սմիռնովը ծառայություն մատուցեց Սամարանչին, համոզելով նորաստեղծ անկախ հանրապետությունների օլիմպիական կոմիտեներին բարսելոնյան օլիմպիադային մասնակցել միասնական թիմով, ընդ որում թիմի կազմեր ընդգրկելով սահմանափակ քանակությամբ մարզիկների:

ԱՇՈՏ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

«Անառակ որդու վերադարձը»

Աշխարհահռչակ ֆուտբոլիստ Դիեգո Մարադոնան, որը մեկ տարուց ավել էր, ինչ բաժանվել էր ֆուտբոլից, վերջերս իսպանական «Սեվիլիա» ակումբի հետ պայմանագիր կնքելուց հետո մտադիր է վերադառնալ նաեւ Արգենտինայի ազգային հավաքական: Իր վերջին խաղը Մարադոնան հավաքականի կազմում անցկացրել էր դեռեւս 1990 թվականին, Իտալիայում կայացած աշխարհի առաջնությանը, Գերմանիայի հավաքականի հետ եզրափակիչ խաղում:

Եւ ահա, ինչպես հայտնի դարձավ, Դիեգո Մարադոնան կրկին մտադիր է հագնել Արգենտինայի հավաքականի համազգեստը եւ դաշտ դուրս գալ գալիք տարվա փետրվարին կայանալիք Բրազիլիայի հավաքականի հետ ընկերական խաղին: ■

Լավագույններն իրենց երկրի

Անցնող տարվա լավագույն ֆուտբոլիստը Ռուսաստանում ճանաչվել է Մոսկվայի «Սպարտակի» եւ Ռուսաստանի հավաքականի կիսապաշտպան Վիկտոր Օնոպկոն: «Սպորտ-էքսպրես» թերթի հարցման արդյունքներով նա հավաքել է բոլորից շատ ձայն: Հետաքրքրականն այն է, որ նախկինում նմանատիպ հարցում անում էր «Ֆուտբոլ» շաբաթաթերթը եւ միշտ էլ լավագույն էին ճանաչվում հարձակման գծի խաղացողները, իսկ Օնոպկոն խաղում է պաշտպանական գծում:

Հունգարիայում 1992 թ. լավագույնն է ճանաչվել Բուդապեշտի «Ֆերենցվարոշ» թիմի պաշտպան Անդրաշ Տելեկը, որը հավաքել էր հունգարական ֆուտբոլի ֆեդերացիայի անդամների ձայների մեծամասնությունը:

Չեխո-Սլովակիայում կայացած նմանատիպ հարցման արդյունքներով առաջինը ճանաչվեց Չեխո-Սլովակիայի հավաքականի կիսապաշտպան Լյուբոմիր Մորավչիկը, որ այժմ հանդես է գալիս ֆրանսիական «Սենտ-Էտյեն» ակումբում: «Ստադիոն» հանդեսի հարցման արդյունքներով նա հավաքել է 600 միավոր: ■

«Ոսկե ծնոտներ»

Եվրոպական ֆուտբոլային մրցանակներն ավելացան եւս մեկով: «Ֆրանս-ֆուտբոլ» շաբաթաթերթը մի նորամուծության հեղինակ դարձավ: Այսուհետեւ շաբաթաթերթի կողմից անցկացվող հարցման արդյունքներով կորոշվի Եվրոպայի լավագույն դարպասապահը եւ նրան կհանձնվի «Ոսկե ծնոտներ» մրցանակը: Հարցումը, որ նախատեսված է անցկացնել չորս տարին մեկ անգամ, պետք է որոշի հինգ աշխարհամասի լավագույն դարպասապահին: Ընդհանրապես այս մրցանակը այդ շաբաթաթերթի առաջին մրցանակը չէ մեծ ֆուտբոլում: Հիշենք թեկուզ եվրոպական ազգային առաջնությունների լավագույն ռմբարկուի համար նախատեսված «Ոսկե խաղակոշիկ» մրցանակը: Իսկ առաջինը Եվրոպայի լավագույն դարպասապահ է ճանաչվել Եվրոպայի ներկայիս չեմպիոն Դանիայի հավաքականի դարպասապահ Պետեր Շմեյխելը, որն այժմ հանդես է գալիս անգլիական «Մանչեսթր Յունայթեդ» ակումբում: Նրան է հանձնվել «Ոսկե ծնոտներ» պատվավոր մրցանակը:

Բացի այդ, երկրորդ եւ երրորդ տեղերը զբաղեցրած դարպասապահների համար սահմանվել են «Արծաթե ծնոտներ» եւ «Բրոնզե ծնոտներ» մրցանակները, որը համապատասխանաբար նվաճել են Գերմանիայի հավաքականի դարպասապահ Բոդո Իլգները եւ Ռուսաստանի հավաքականի դարպասապահ Դմիտրի Խարինը: Ի դեպ, Մոսկվայի ԲԿՄԱ-ի դարպասապահ Խարինն իր թիմի եւ անգլիական «Չելսի» ակումբի միջեւ կնքված պայմանագրով այսուհետեւ կպաշտպանի այդ ակումբի դարպասը: Ա. Մ.

Գրքեր

Կարոտահույս խոհի կիզակետում

Ժամանակակից գրերը տառապանքից, մաքուր հույզից ու ապրումից են ծնվում, խոր նստվածք թողնում ընթերցողի հոգում: Այդպիսի գրքերից է արցախահայ արձակագիր Յաշա Բաբայանի «Եզերքի կարոտը», որի գլխավոր հերոսը Կարոտն է:

Արձակագրի «Եզերքի կարոտ», «Գործուղում կարոտի կանչով» ակնարկներից առաջինում իրար են հաջորդում ուրախ ու տխուր պատկերները: Հերոսների հոգեհարազատ միջավայրը դառնում է ռինգ: Նույնիսկ հերոսների նշխարք-մասունքների կորուստյան ցավը: Ականջին է հասնում հեղինակի «Տուն քանդվի, վա՜յ հարեւան» մռմռոցն անեծքը: Պարզ է՝ ում է ուղղված այլաբանական խոսքը:

«Գործուղում կարոտի կանչով» ակնարկը արտառոց պատում է այն առումով, որ հեղինակը գործուղվում է... իրենց տուն, իր ծննդավայրը:

Պատումը չէ, որ մեզ պետք է հուշի՝ արցախցին արժանապատիվ է: «Բարբառից մասա՞դ», սքանչանում է վարորդը, երբ իմանում է, որ իր «բեռը» տանող հեղինակը ղարաբաղցի է:

Պատմվածքներից կարելի է առանձնացնել «Առուն» եւ «Ալան»: Առուն լոկ առարկա չէ, առուն հուշ է, սերունդների պատմության վկա: Առուն հեղինակի մանկության օրերի տարեգիրն է: Իսկ հիմա քաղաքի թանգարանի ցուցանմուշ է դարձել:

Ալան եզ է, «Ալան» պատմվածքում, բայց ոչ սովորական լծկան: Ալան գործընկեր է, որ հոգնել էլ գիտի: Բանող եզն է հոգնում... ծերացած եզը առավել եւս: Ամեն ինչ ժամանակի հրամայական պահանջով է լինում: Անկարողից ավելին չես կարող պահանջել: Ալան իրենն արել էր ու հիմա անկարող է լուծը քաշել: Հիմա Խումարի հերթն է՝ ջահել է, ուժով...

Ավագ սերունդը դժվարին ուղի է անցել, տարել իր բաժին ծանր բեռը՝ հանուն հայրենյաց: Հիմա նոր սերունդի ժամանակն է, իսկ նոր սերունդը գիտակցո՞ւմ է հարցի կարեւորությունը:

Այո, հայրենիքի փառքի պահին փոքրերը արագ են հասակ առնում: Արամայիս Թադեւոսյանն այդ փոքրիկ-մեծերից էր, - երբ պայթեց Մեծ հայրենականը: Կամավոր մեկնեց, այդպես էին որոշել ինքն ու իր ընկերները, եւ... բազում սխրանքներով տարիները մնացին ետեւում: Բայց հիշելու էլ շատ բան կա, այն որ մի քանի անգամ գերվեց ու փախուստի դիմեց-հասավ Ֆրանսիա, դարձավ դիմադրության շարժման մասնակիցներից մեկը՝ մարտնչելով Միսաք Մանուշյանի ղեկավարությամբ: Ինչեւէ:

Իսկ գիրքը թերություններ ունի՞: Ունի: Սակայն դրանք չեն կարող ստվերել այն ձեռքբերումը, որ հեղինակն իր ասելիքը գեղարվեստորեն, համոզիչ կերպով ներկայացրել է իր ընթերցողին: Իսկ՝ սպասելիքները շատ են նրանից, քանզի խրախուսիչ մի վկայություն արդեն առկա է՝ գիրքն արժանացել է գրական մրցանակի...

Գիրքը լույս է տեսել դեռեւս անցյալ տարի 1991-ին: Այն իր հարցադրումներով, մատուցման վարպետությամբ, կերպարների լիության կերտմամբ բարձր հնչողություն ունի: «Կարոտի եզերքը» ոչ միայն հեղինակի, այլեւ հայ ժամանակակից գրականության առեպկի նվաճումներից է:

ԱՎԹԱՆԴԻԼ ՊԱԼՅԱՆ

digitised by A.R.A.R.@

Միջոցառում

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈ ՉԱՐԵՆՑԻ ՏԱՆԸ

Կիրակի օրը, դեկտեմբերի 27-ին Եղիշե Չարենցի տուն-թանգարանում Հայաստանի Թենիսի մշակութային միությունը կազմակերպել էր Ալեքսանդր Ավետիսյանի հեղինակային երեկոն: Միջոցառումը բարեգործական էր եւ հանգամանքներից գոյացած ողջ հասույթը պետք է տրամադրվեր բարեխիղճական նպատակների:

«Արմենթուր» լրատվական գործակալության փոխտնօրեն, ուսանողական տարիներից Ե. Չարենցով հրապուրված Ա. Ավետիսյանը պոետի խոսքերով գրել է մոտ 40 երգ: Թեեւ երաժշտագետները բարձր են գնահատում նրա ստեղծագործությունները եւ առաջարկել են ելույթ ունենալ մեծ բեմից, Ալեքսանդրը գերադասում է հանդես գալ փոքրաթիվ ունկնդիրների առջեւ: Հավանաբար դա է պատճառը, որ նա առայժմ շատ հայտնի չէ: Ափսոս, քանզի լսելով նրան կրկին հայտնաբերում ես պոետին, մեզ հայտնի կերպարից մի քիչ տարբեր:

Այդ երեկո, երբ դրսում եւ ներսում ցուրտ էր, Ալեքսանդր Ավետիսյանը ջերմացրեց ներկաներին, մեր դաժան օրերի միջից հիշեցրեց լուսավոր մոռացված ծվեններ:

Հանգամանքներից ստացված գումարը՝ 15 հազար ռուբլի, որից 10 հազարը տրամադրեց Հայաստանի Թենիսի մշակութային միությունը, կտրվի Երեւանի ծերանոցին եւ թիվ 11 օժանդակ դպրոցին: ՀԹՄՄ նորընտիր վարչությունը մտադիր է ակտիվորեն շարունակել իր բարեգործական առաքելությունը:

Հ. Պ.

Երեւան

Ողջույններ Միլոշեւիչին

Հայաստանի քաղաքական գործիչների մի խումբ խորհրդարանի պատգամավոր Իգոր Մուրադյանի գլխավորությամբ ողջույնի նամակ է հղել Սերբիայի ղեկավար Սլոբոդան Միլոշեւիչին երկրի նախագահի պաշտոնում ընտրվելու կապակցությամբ: «Սնարք» գործակալության տվյալներով, նամակում աջակցություն է արտահայտվում Միլոշեւիչի արմատական կուրսին, որն ուղղված է ազգային շահերի եւ ինքնուրույն իրավունքի պաշտպանմանը, չնայած հզոր տերությունների կողմից անցկացվող պատժամիջոցների:

Ազգ

«Ազգ» թերթի համակարգչային ծառայությունը կատարում է Apple® Macintosh®

Համակարգիչների տեխնիկական ուսկյալ սպասարկում եւ ուսուցում, գովազդների, խորհրդանիշների, ֆիրմային նշանների, հրավիրատոմսերի, տարբեր տեսակի ազդագրերի եւ ընդհանրապես համակարգչային ձեւավորման պատվերներ, գունավոր նկարների եւ ձեւավորումների զբոսնաբաժանում ժապավենի վրա 1200 եւ 2400 dpi խտությամբ: Դիմելով մեզ, դուք կարող եք ձեռք բերել հայերենի ավտոմատ տողադարձիչ:

Դուանք կկատարվեն ձեր երեւակայածից բարձր մակարդակով:

Հասցեն. Երեւան, Հանրապետության 47, «Ազգ» թերթ, ☎ 58-18-41, 56-28-63

Սեփականներս

Արզու Աբդուլլաեւան ձերբակալվել է Ֆիզուլիում

Ինչպես արդեն տեղեկացրել էինք մեր թերթի նախորդ համարում, դեկտեմբերի 28-ին Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ադրբեջանի սահմանում պետք է տեղի ունենար հանդիպում Լեռնային Ղարաբաղի «Հելսինկյան նախաձեռնություն-92» կոմիտեի ներկայացուցիչների եւ անգլիական կվակերների կրոնական կազմակերպության ներկայացուցիչներ Պիտեր եւ Ռոսիտա Ջարմենների միջեւ: Հանդիպմանը պետք է մասնակցեր նաեւ Ադրբեջանի «Հելսինկյան Խաղաղության համաժողովի» համակարգող Արզու Աբդուլլաեւան:

Եւ ահա, ինչպես Ստեփանակերտից հաղորդում է մեր թղթակից Վահրամ Աղաջանյանը, նախատեսված հանդիպումն այդպես էլ չի կայացել: ԼՂՀ լրատվության եւ մամուլի պետվարչության ղեկավար Մարսել Պետրոսյանը հայտնել է, թե հանդիպումը պետք է տեղի ունենար Լեռնային Ղարաբաղի պաշտպանության պետական կոմիտեի համաձայնությամբ՝ Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ադրբեջանի Ֆիզուլու շրջանի սահմանագծում: Ենթադրվում էր, որ հանդիպման ընթացքում կքննարկվեն հակամարտության խաղաղ կարգավորման ուղիները:

Մեր թղթակիցը տեղեկացնում է նաեւ, որ ԼՂՀ պաշտպանության պետական կոմիտեի ներկայացուցիչները հանդիպման վայր են մեկնել ճիշտ ժամանակին՝ զինված պահակախմբի ուղեկցությամբ, բայց Ադրբեջանի տարածքից նշանառու հրետակոծության տակ հինգ ժամ սպասելուց հետո ստիպված են եղել վերադառնալ:

Նույն օրը երեկոյան հայտնի է դարձել հանդիպման ձախողման պատճառը. Ադրբեջանի հեռուստատեսությամբ հայտնել են, թե Արզու Աբդուլլաեւան եւ անգլիական կվակերները Ֆիզուլիում ձերբակալվել եւ ուղարկվել են Բաքու: ■

Թեժ կետ

Հակասող հաղորդագրություն վրաց-աբխազական հակամարտության գոտուց

Դեկտեմբերի 28-ին վրացական գվարդիայի արագ գործողության զորամասերը շարունակել են հարձակումը Տղվարչելիի ուղղությամբ եւ գրավել են Կուտոլ գյուղը: Ինչպես հաղորդեցին «ԻՖ»-ին Վրաստանի պաշտպանության նախարարության մամուլի կենտրոնում, հակառակորդը, կրելով կորուստներ նահանջել է դեպի Տղվարչելի քաղաքը:

Մամուլի կենտրոնը հերքեց Աբխազիայի պաշտպանության նախարարության հաղորդագրությունը, թե դեկտեմբերի 28-ին աբխազական զինված կազմավորումներն Օչամչիրա քաղաքի վրա հարձակման ժամանակ գերի են վերցրել վրացական բանակի երեք գնդապետի:

Դեկտեմբերի 29-ի լույս գիշերը եւ առավոտյան Օչամչիրայի շրջանում եւ Գումիստա գետի գոտում անհանգիստ էր, ղեկավարում է Վրաստանի պաշտպանության նախարարությունը:

Մինչդեռ Աբխազիայի պաշտպանության նախարարությունը հաղորդեց, որ դեկտեմբերի 28-ին եւ լույս 29-ի գիշերը Սուխումի արվարձաններում տեղի էր ունենում ինտենսիվ փոխհրաձգություն:

Դեկտեմբերի 29-ի առավոտյան կողմերն օգտագործեցին ծանր հրետանի: Աբխազիայի պաշտպանության նախարարության տվյալներով, վրացական կողմը մարտերի ընթացքում կորցրել է 50 սպանված եւ 3 միավոր զրահատեխնիկա: ■

Ս. Պետերբուրգ

Միջխորհրդարանական ժողովն ավարտեց իր աշխատանքը

▶ Սկիզբը էջ 1

Ժողովն ընդունեց ավելի քան 10 տարբեր փաստաթղթեր, այդ թվում պաշտպանության հարցերով պայմանավորվածությունների իրականացման եւ համաձայնագրերի մշակման մասին որոշումը: ԱՊՀ միացյալ զինված ուժերի գլխավոր հրամանատար մարշալ Շապոշնիկովին հանձնարարվել է մշակել ազգային ռազմական օրենսդրությունների մոտեցման հիմնական սկզբունքները եւ ներկայացնել 1993 թ. սկզբի վերջին կայանալիք ժողովի 3-րդ լիագումար նիստի քննարկմանը: Միջխորհրդարանական ժողովի հանձնաժողովին եւ ԱՊՀ միացյալ զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարությանը հանձնարարվել է նաեւ առաջին կիսամյակում առաջարկություններ մշակել ԱՊՀ երկրների պաշտպանունակությունն ամրապնդելու ուղղությամբ: Ժողովը հայտարարություն ընդունեց Տաջիկստանում ստեղծված իրավիճակի կապակցությամբ: Փաստաթղթում խոր մտահոգություն է արտահայտվում, որ այդ միջինասիական հանրապետությունում հասարակական-քաղաքական իրավիճակը դանդաղ է կարգավորվում, պահպանվում է Տաջիկստանի ինքնիշխանությունը եւ տարածքային ամբողջականությունը վտանգող սպառնալիքը: Ժողովը կոչ արեց ԱՊՀ պետությունների եւ կառավարությունների ղեկավարներին «անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել Տաջիկստանի ցամաքային եւ օդային սահմանների պահպանումն ուժեղացնելու ուղղությամբ, կասեցնելով զինված միջամտությունը դրսից»: Սանկտ-Պետերբուրգում ընդունված այլ փաստաթղթերի թվում են Համագործակցության պետություններում սահմանադրական վերափոխման, քաղաքացիության կարգավորման համաձայնեցված սկզբունքների, Աֆղանստանում եւ այլ թեժ կետերում զինվորական եւ ծառայողական պարտքը կատարած անձանց սոցիալական երաշխիքների, բնապահպանական անվտանգության ապահովման մասին որոշումները: ■

Մոսկվա

Ռուսաստանը ճանաչում է Չեխիայի եւ Սլովակիայի անկախությունը

Նախագահ Բորիս Ելցինը ստորագրեց Չեխիան եւ Սլովակիան «որպես ինքնուրույն, ինքնիշխան եւ անկախ պետություններ» ճանաչելու մասին հրամանագիրը:

Նոյեմբերի 25-ին ֆեդերալ ժողովի կողմից ընդունված օրենքի համաձայն, Չեխո-Սլովակիայի Ֆեդերացիան դադարեցնում է իր գոյությունը 1993 թ. հունվարի 1-ից եւ կազմավորվում են երկու նոր պետություններ:

Նախագահ Ելցինը արտգործնախարարությանը հանձնարարեց բանակցություններ վարել նոր հանրապետությունների հետ 1993 թ. հունվարի 1-ից դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու: ■

Լուրերի Հոսք

Միասնական կոնվենցիայի գաղափարը աջակցություն գտավ

Դեկտեմբերի 28-ին Սանկտ-Պետերբուրգում բացված Համագործակցության միջխորհրդարանական ժողովն արտահայտվեց ԱՊՀ մարդու եւ ազգային փոքրամասնությունների իրավունքների եւ ազատությունների պաշտպանման միասնական կոնվենցիայի նախագծի նախապատրաստման կողմ: Նիստում նաեւ աջակցություն գտավ Ռուսաստանի պատվիրակության նախաձեռնությունը, որն առաջարկել էր հանդես գալ կոնվենցիայի նախագծի մշակման գլխավոր դերում այլ խորհրդարանական պատվիրակությունների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ: Նախագիծը պետք է ներկայացվի միջխորհրդարանական ժողովի հաջորդ լիագումար նիստի ժամանակ:

Վրաստանի եւ Ադրբեջանի ՆԳՆ-երը համախմբում են ջանքերը

Վրաստանի եւ Ադրբեջանի ներքին գործերի նախարարությունները որոշել են համախմբել ջանքերը երկու հանրապետությունների սահմանագոտում հանցագործության դեմ պայքարի գործում: Երկու նախարարությունները համապատասխան համաձայնագիր կկնքեն առաջիկա ժամանակներս: Ինչպես հաղորդեց «Սնարք»-ի թղթակիցը, նման քայլը թելադրված է նրանով, որ վերջին օրերի ընթացքում հաճախակի են դարձել Վրաստանում գտնվող Ադրբեջանի քաղաքացիների վրա ավազակային հարձակումների դեպքերը, ինչպես նաեւ վրացական արոտավայրերից անասունը ադրբեջանական տարածք քշելու փաստերը:

Վրացիները ստիպված են ուտել հոլանդական միս

Փոթիի նավահանգստում է գտնվում Հոլանդիայից Վրաստան ավելի քան 2 հազար տոննա միս առած նավը: Ինչպես հաղորդեցին նավահանգստի դիսպետչերանոցում, ավելի քան 400 տոննա միս արդեն ուղարկվել է հանրապետության, այդ թվում Թբիլիսի: Ամանորյա տոների նախօրեին Թբիլիսիի քաղաքապետարանը մտադիր է քաղաքացիներին վաճառել մեկական կիլոգրամ միս 180 ռուբլով: Սակայն «Սնարք»-ի թղթակցի վկայությամբ, մինչեւ դեկտեմբերի 31-ը քիչ ժամանակ է մնացել, իսկ խոստացված «նվերը» թեկուզ եւ հատներ, խանութներում դեռ չկա: Այնուամենայնիվ, թբիլիսցիները շատ հավատացյալ են եւ հույսները չեն կորցնում իրենց «բաժին միսը» ստանալու վերաբերյալ: Դրա վկայությունն են խանութների անվերջանալի հերթերը:

50-ից ավելի կուսակցություն Վրաստանում

Մինչեւ օրս Վրաստանի արդարադատության նախարարությունը գրանցել է 50 կուսակցություն: Իսկ քաղաքական եւ հասարակական կազմակերպությունների գրանցման վարչության տվյալների համաձայն հանրապետությունում ներկայումս դրանց թիվը 100-ից ավելի է:

Հիմնադիր եւ հրատարակիչ՝ «Ազգ» թերթի հիմնադիր խորհուրդ

Գլխավոր խմբագիր ՅԱԿՈԲ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ / հեռ. 521635

Խմբագիր ՅԱՍԼԵՏ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ / 581841

Տնօրէն ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ / 562863

Apple® Macintosh® համակարգչային շարուածը «Ազգ» թերթի

Azg armenian daily

Editor H. AVEDIKIAN / phone: 521635

47 Hanrapetoutian st., Yerevan, Armenia, 375010

Թերթի ձեւավորման եւ տառատեսակների հեղինակ ՊԱՎԵԼ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

digitised by A.R.A.R.@